

วิวัฒนาการแห่งศิลปะไทย และศิลปะต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะไทย

คิลปะต่างประเทศที่ให้อิทธิพลแก่ศิลปะไทยและเป็นต้นเค้าแบบสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนจิตรกรรม ประติมากรรมและเครื่องตกแต่งในศิลปะไทยแล้ว ได้แก่ ศิลปะอินเดีย ลังกา ขอม ชาว ซึ่งก่อนที่จะกล่าวถึงวิวัฒนาการของศิลปะไทย จะขอกล่าวถึงศิลปะเหล่านี้เพียงย่อ ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้รู้ว่าศิลปะต่าง ๆ ของไทยนั้นมีต้นเค้ารูปเดิมที่มาเช่นไร

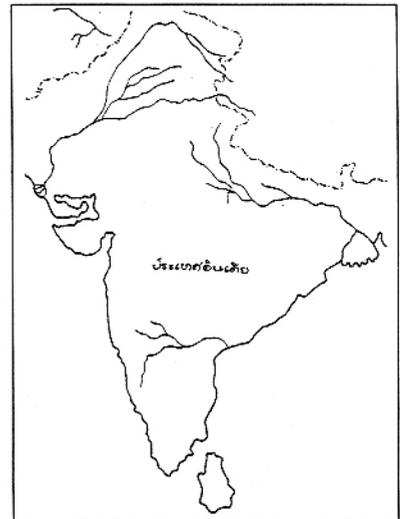
ศิลปะอินเดีย

ศิลปะอินเดียแบ่งออกเป็น ๕ สมัยคือ

๑. สมัยก่อนอินเดีย
๒. สมัยศิลปะแบบอินเดียโบราณ
๓. สมัยศิลปะคันธารราชู มถุรา อมราวดี
๔. สมัยศิลปะแบบคุปตะและหลังคุปตะ
๕. สมัยศิลปะอินเดียแบบทมิฬและศิลปะอินเดียทางทิศเหนือ

สกุลศิลปะต่าง ๆ ของอินเดียเหล่านี้ ส่วนมากเป็นศิลปะที่เกี่ยวข้องเนื่องในศาสนาพุทธ จะมีศิลปะยุคแรกที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อถือในเทพเจ้าที่สมมุติขึ้น และในยุคหลัง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์

คติความเชื่อถือดั้งเดิมในประเทศอินเดียนับถือศาสนาแบบดั้งเดิมคือ คัมภีร์พระเวทควบไปกับความเชื่อถือแบบพื้นเมือง โดยที่แยกออกได้เป็น ๒ พวก ได้แก่ ศาสนาของพวกอารยัน ซึ่งเข้ามาในประเทศอินเดียเมื่อ ๓ พันปีล่วงมาแล้ว พวกอารยันยึดถือคัมภีร์พระเวทเป็นหลัก โดยนำมาผสมกับความเชื่อแบบพื้นเมืองซึ่งเชื่อในหลักสงสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด พวกที่ยึดถือแบบพื้นเมืองของอินเดียสมัยนั้นยังถือว่า การที่จะหลุดพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิดจะต้องบำเพ็ญทุกขกิริยา ทรมาณกายแบบโยคี และบำเพ็ญ

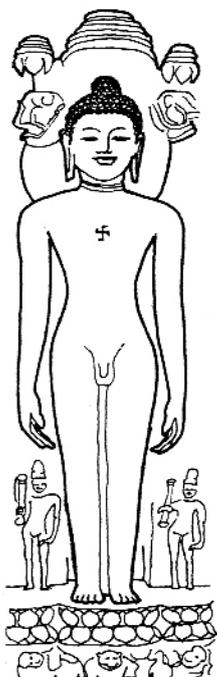
๑๓.

๑๔.

๑๔. ประติมากรรมรูปพระศิวะปางนาฏราช ศิลปะปะโจหะของอินเดียใต้

๑๕. รูปสลักพระมหาวิระ ศาสตราของศาสนา ไชนะ

๑๕.

ตะบะเพื่ออุทิศร่างกายถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า พร้อมทั้งมีบทสวดสรรเสริญ อ้อนวอนขอความคุ้มครองจากพระผู้เป็นเจ้า ลัทธิความเชื่อถือในศาสนา พระเวทไม่มีการทำรูปสมมุติขึ้นเพื่อสักการบูชา พิธีกรรมทางศาสนาถือพิธีบูชา ไฟเพื่อเป็นการเผาไหม้กิเลสเกี่ยวกับการบำเพ็ญพรตนั่นเอง ข้อสำคัญของศาสนา พระเวทไม่มีการสร้างศาสนสถานหรือเทวสถานเป็นที่สำหรับประกอบกิจพิธีใด ๆ

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือพวกที่เชื่อถือทางปรัชญา ซึ่งการค้นคว้าทาง ปรัชญานี้มีอยู่ทั่ว ๆ ไปทุกศาสนาในอินเดีย จากการค้นคว้าเหล่านี้ทำให้เกิด ศาสนาต่าง ๆ ที่ได้กลายเป็นปฏิบัติต่อระบบความเชื่อถือในเรื่องชาติ ชั้น วรรณะ ซึ่งพวกอารยันได้นำเอาเข้ามาถือปฏิบัติในประเทศอินเดีย ศาสนานั้น คือศาสนาพุทธและศาสนาไชนะ และจากการค้นคว้าทางด้านปรัชญานี้เอง ทำให้มีการสนับสนุนระบบวรรณะชั้นใหม่ อันเป็นการก่อให้เกิดศาสนาฮินดู อีกศาสนาหนึ่ง ซึ่งได้แยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ อีกหลายนิกาย แต่มีนิกาย ใหญ่ ๆ อยู่ ๒ นิกาย คือ *ศิวะนิกาย* นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด และ *วิษณุ นิกาย* นับถือพระวิษณุ หรือพระนารายณ์เป็นเทพเจ้าสูงสุด

นอกจากจะมีคัมภีร์พระเวทแล้ว ในอินเดียได้เกิดมีคัมภีร์พราหมณะ เกิดขึ้น คัมภีร์พราหมณะนี้ได้รวบรวมกรรมพิธีต่าง ๆ ของคัมภีร์พระเวท ตามความเชื่อถือพื้นเมือง โดยรวมเป็นบทสวดสรรเสริญผู้กล้าหาญ ซึ่งล้วน แต่เชื่อถือในสงสารวัฏ และเกิดการค้นคว้าทางปรัชญาหลักทางเวทานตะ- สามขยาและโยคะ หลักที่หาทางหลุดพ้นไปจากโลก (หมายถึง ต้องสละ ตนเองซึ่งเป็นมายาและเข้าไปรวมกับพระผู้เป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ คือพระพรหม ดังนั้นจึงถือกันว่าพวกพราหมณ์สืบเชื้อสายมาจากพระพรหม)

พุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่รวมหลักความจริง คือ เริ่มในประเทศอินเดียตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และเริ่มสลายตัวเมื่อศาสนาอิสลาม เข้ามามีอิทธิพลในอินเดียเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๔ หลักของศาสนาพุทธก็คือ การระงับกิเลส มีการบำเพ็ญทาน อันได้กุศลทางจิตมิใช่การสร้างสมไว้ชาติหน้า มีความเชื่อในกฎของกรรม คนทุกคนสามารถจะหลุดพ้นจากสงสารวัฏได้ จุดมุ่งหมายคือนิพพาน ซึ่งแล้วแต่กรรมดีและกรรมชั่ว ต่อมาศาสนาพุทธได้ ขยายตัวออกเป็น ๒ ลัทธิ คือ *ลัทธิเถรวาท* แต่เดิมเรียกว่าหินยาน และ *ลัทธิ มหายาน* ลัทธิมหายานเชื่อถือถือว่าศาสนาพุทธนั้นมีพระโพธิสัตว์ซึ่งทรงคุณ วิเศษเป็นผู้พิทักษ์ศาสนา ทรงเป็นผู้ที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ นอกจากนั้นความเชื่อถือของลัทธินี้ยังเต็มไปด้วยการสาธยายเวทมนตร์คาถา ต่าง ๆ

ศาสนาไชนะหรือศาสนาเซน ศาสดาของศาสนานี้ คือพระมหา วิระ เป็นราชโอรสของกษัตริย์เมืองเวสาลี ประสูติเมื่อ ๕๖ ปีก่อนพุทธกาล พระมหาวิระนี้นามเดิมเรียกว่า *วรมัญญ* คำว่ามหาวิระนี้เป็นนามที่สาวกใช้ เรียก เมื่อเยาว์ได้ศึกษาวิชาการต่าง ๆ ตลอดจนลัทธิความเชื่อถือดั้งเดิมที่ นิยมกันในสมัยนั้น หลักของศาสนานี้มีแนวทางเช่นเดียวกับศาสนาพุทธ คำ

สั่งสอนเรียกว่า *ชินศาสน์ (Jainism)* แต่แนวทางปฏิบัติเน้นนักบวชจะต้องเปลือยกาย มีการทรมานกายแบบอดอาหารจนตาย ถือว่าได้บุญกุศลแรง จุดหมายปลายทางของศาสนานี้คือมุ่งไปถึงศิวโมกข์ (นิพพาน) ผู้จะหลุดพ้นได้จะต้องประกอบแต่กรรมดี และต้องงดเว้นเรื่องเพศโดยเด็ดขาด

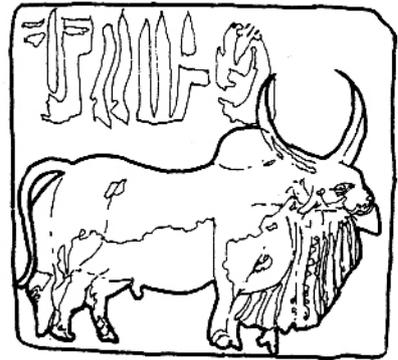
ปัจจุบันศาสนาลัทธินี้แบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ๆ คือ นิกายหนึ่งนิยมเปลือยกายเรียกว่า *ทิมมพร (ซีเปลือย)* นิกายนี้ถือว่าสตรีมีทางถึงนิพพานได้ อีกนิกายหนึ่งมุ่งชาวห่มขาวหรือที่เรียกว่า *เศวตัมพร* ถือว่าสตรีก็ถึงนิพพานได้เช่นกัน นอกจากนั้นยังแบ่งออกเป็นนิกายต่าง ๆ อีก ๔๔ นิกาย

ศิลปะอินเดียสมัยก่อนอินเดีย นับเป็นวัฒนธรรมแรกเริ่มที่สืบทอดส่วนใหญ่อยู่ตามลุ่มแม่น้ำ ดังเช่นกลุ่มเมืองในตะวันออกใกล้ แม่น้ำในอินเดียมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งน้ำและเส้นทางคมนาคม ในระยะแรกเริ่มที่สุด ในสมัยประวัติศาสตร์ ถิ่นฐานแรกของอารยธรรมอินเดียอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำสินธุ ประมาณ ๔,๐๐๐-๒,๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล

ศิลปะอินเดียสมัยก่อนอินเดียนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองโมเฮนโจดาโร และฮารappa (Harappa) ศิลปะส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะของประเทศสุเมเรียและเอลามในแหลมเอเชียไมเนอร์สมัยโบราณ ยิ่งกว่าจะเป็นศิลปะอินเดียอย่างแท้จริง มีการพบดวงตราที่ประทับเป็นเครื่องหมายต่าง ๆ เช่น รูปวัว ช้าง แรด สัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์พื้นเมืองของอินเดีย ดวงตราประทับเหล่านี้มีลักษณะเช่นเดียวกับดวงตราที่ประทับในประเทศเปอร์เซีย และเอลาม ในสมัยนั้นมากที่สุด ซึ่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุในอินเดียก็ต้องมีความสัมพันธ์กับอารยธรรมในแถบลุ่มแม่น้ำไนล์และยูเฟรติส หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า *อารยธรรมแถบเมโสโปเตเมีย* โดยไม่ต้องสงสัย

ประติมากรรมและศิลปกรรม ประติมากรรมและศิลปกรรมของศิลปะก่อนอินเดียนี้มีรูปนางพื่อนรำซึ่งมีลักษณะผอมสูง เป็นลักษณะพื้นเมืองของอินเดีย รูปสลักหินสีดำเป็นรูปแสดงสัดส่วนต่าง ๆ ของผู้ชาย ภาพสลักชิ้นนี้เป็นภาพที่มีความสมบูรณ์ที่สุดในด้านความงามของกล้ามเนื้อและสัดส่วนของมนุษย์ รูปสลักสตรีครึ่งตัวซึ่งแสดงความงามตามธรรมชาติ รูปสลักครึ่งตัวของชายมีเครา ห่มผ้าคลุมเฉียงป่าชาย ท่าทางขึงขัง แสดงถึงความมีอำนาจ นอกจากนี้ยังมีแจกันแสดงลวดลายวงกลมเกี่ยวพันกัน โดยดูแล้วจะเห็นได้ว่าลายเหล่านั้นแต่ละดอกต่างก็มีความสัมพันธ์กัน (ที่เรียกในศิลปะไทยว่า *ลายแก้วชิงดวง*)

สถาปัตยกรรมของศิลปะก่อนอินเดีย จากฐานรากอาคารที่ขุดค้นที่เมืองโมเฮนโจดาโรและฮารappa ส่วนมากเป็นอาคารรูป ๔ เหลี่ยมมีผนังหุ้มหลังคาแบน และจะเว้นส่วนกลางของอาคารไว้ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับอาคารที่พักอาศัยของพวกโรมัน ระบบการสร้างเมืองจะมีการสร้างถนนเป็นเส้นทางสัญจรไปมา โดยแบ่งออกเป็นทางแยกต่าง ๆ ภายในเมือง นอกจากนี้เกี่ยวกับขุดยานพาหนะ จะใช้เกวียนเทียมด้วยวัวชักลากบรรทุกสิ่งของ เพราะหลักฐานต่าง ๆ ที่บอกเล่าสิ่งเหล่านี้ เก็บได้จากสิ่งของเครื่องปั้นที่เป็นของเด็กเล่นในสมัยเมื่อ ๔,๐๐๐ ปี มาแล้วนั่นเอง

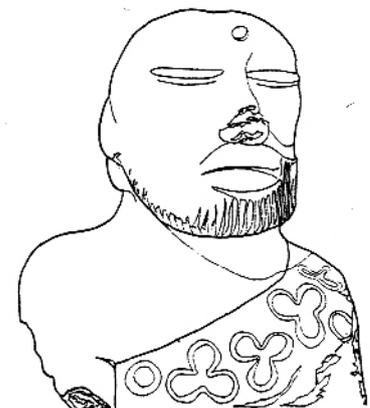

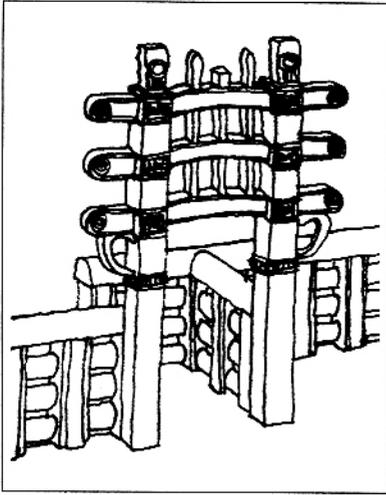
๑๖.

๑๖. แผ่นภาพนูนดินเผารูปวัว พบที่เมืองโมเฮนโจดาโร (Mohenjo-Daro)

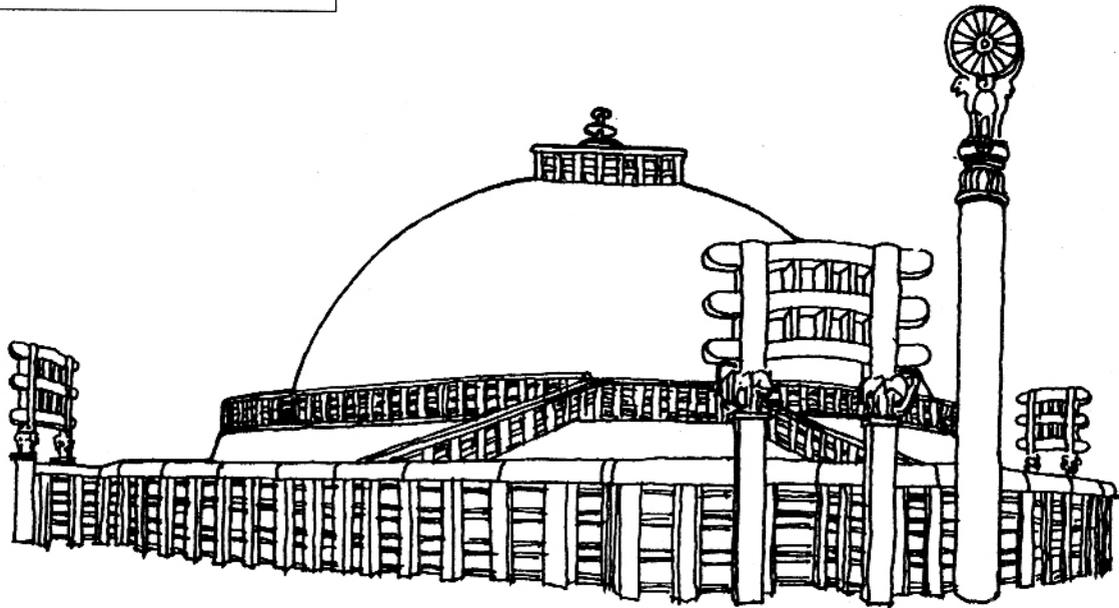
๑๗. รูปสลักชายมีเครา วัฒนธรรมของฮารappa (Harappa)

๑๗.

๑๘.

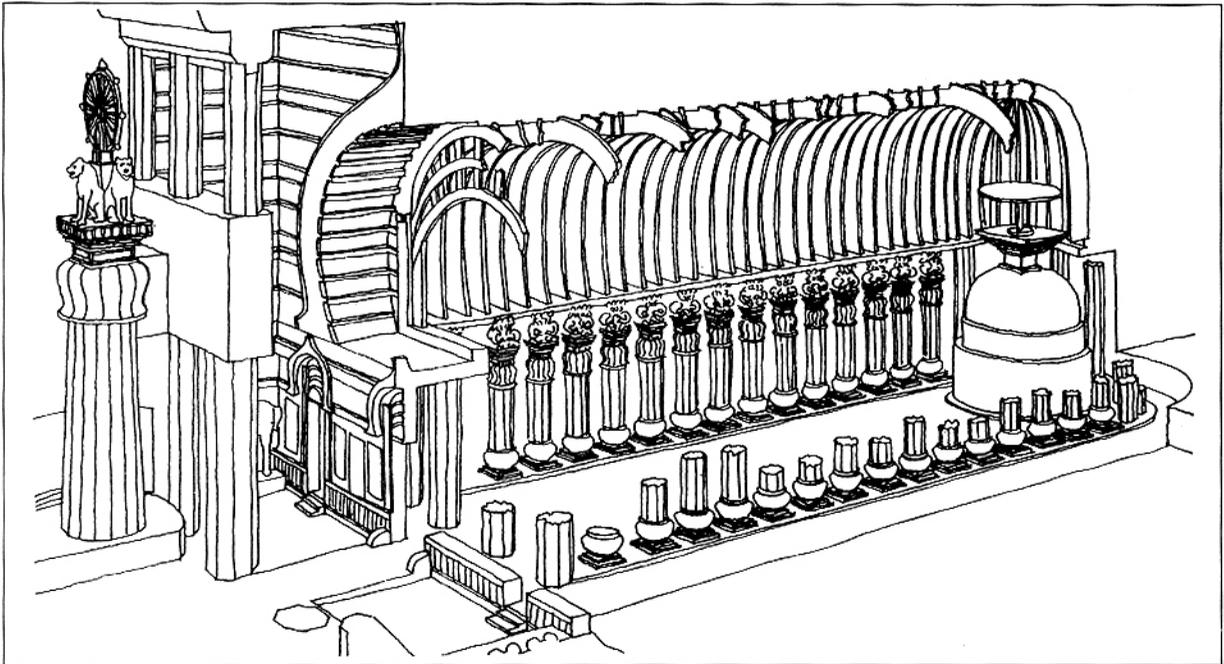

๑๙.

๑๘. "โทรณ" ถือเป็นประตูลิขิต ซึ่งเป็นต้นแบบต่อศิลปะสถาปัตยกรรมของจีนและญี่ปุ่น

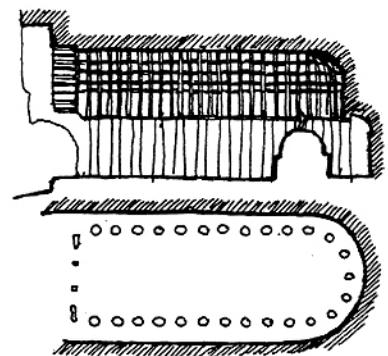
๑๙. สถูปสาณูจี รูปโอคว่า พระเจ้าอโศกทรงสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ ทำรั้วล้อม มีประตูทางเข้า เรียกว่า "โทรณ"

ศิลปะอินเดียสมัยโบราณ (พุทธศตวรรษที่ ๓-๗) ศิลปะของอินเดียสมัยนี้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์โมริยะ ซึ่งตั้งขึ้นโดยพระเจ้าจันทรคุปต์ เป็นอาณาจักรภายหลังจากที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชได้รุกรานเข้ามาในอินเดียระหว่าง พ.ศ. ๒๑๗-๒๑๘ พระราชันดดาของพระเจ้าจันทรคุปต์ คือพระเจ้าอโศกมหาราชได้ขึ้นครองราชย์สมบัติ ณ เมืองปาตาลีบุตร ทรงอุปถัมภ์ศาสนาพุทธ ทรงเผยแพร่ศาสนาพุทธไปยังนานาประเทศ ในสมัยนี้ศิลปะสถาปัตยกรรมของอินเดียเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพุทธเป็นสำคัญ สถาปัตยกรรมที่สำคัญและยังคงเหลืออยู่ก็คือสถูป (ต้นแบบของเจดีย์) เช่น สถูปสาณูจี สถูปนี้ทำเป็นรูปโอคว่า บนยอดสถูปทำเป็นบัลลังก์ มีรั้วล้อมรอบปิดฉัตร และสร้างรั้วล้อมรอบองค์สถูปโดยทำเลียนแบบจากรั้วไม้ มีซุ้มประตูทางเข้าที่ซุ้มประตูทางเข้านี้ก็ทำเลียนแบบประตูทางเข้าที่สร้างด้วยไม้ คือ มีเสาปักอยู่สองข้างทางเข้า ส่วนบนของเสาก็จะมีลวดลายต่าง ๆ ซึ่งถ่ายแบบมาจากชั้นคอสองของประตูทางเข้าบ้านนั่นเอง

๒๐.

สถาปัตยกรรมอีกชนิดหนึ่งของศิลปะอินเดียสมัยโบราณคือ การขุดถ้ำเข้าไปในภูเขา ถ้ำของศิลปะอินเดียสมัยนี้แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ ถ้ำเจดีย์ และถ้ำวิหาร ถ้ำเจดีย์นั้นเป็นถ้ำที่ขุดลึกเข้าไปในภูเขา เป็นการเลียนแบบสถาปัตยกรรมกลางแจ้งที่มีหลังคาโค้งคล้ายประทุนเกวียน หลังคาโค้งเช่นนี้เป็นหลังคาของสถาปัตยกรรมอินเดียในยุคนั้นที่ชอบสร้างเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อนำมาสร้างเป็นถ้ำ จะขุดเข้าไปในภูเขา มีแผนผังยาวเป็นรูป ๔ เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนกลางของถ้ำมีเสาหรือเรียงภายใน ส่วนมากเป็นเสาแบบ ๘ เหลี่ยม ปลายสุดของผนังถ้ำจะมีความโค้งเป็นรูปครึ่งวงกลมประดิษฐานเจดีย์ทรงโอคว่ำตั้งอยู่บนฐาน ๑๖ เหลี่ยม ส่วนบนของเจดีย์เป็นบัลลังก์ซึ่งมีฐานบนใหญ่กว่าส่วนล่างใช้ปักฉัตรซึ่งมีลักษณะเป็นร่ม ถ้ำเจดีย์ที่มีชื่อในศิลปะอินเดียโบราณคือถ้ำภาษา (Bhaja) เสาที่ประดับภายในถ้ำเจดีย์ของอินเดียในชั้นต้นเป็นเสาแบบเรียบ ๆ คือ แบบ ๘ เหลี่ยม ต่อมาจะมีลักษณะที่มีฐานคล้ายกับเอวหม้อวางคว่ำแล้วปักเสาขึ้นไป ส่วนปลายเสามีลักษณะกลมคือส่วนของบัวหัวเสา แต่ลักษณะของบัวทำเป็นชนิดคว่ำแทนที่จะหงายแบบเสาของอียิปต์โบราณ เสาบางชนิดมีรูปสัตว์หันหลังชนกัน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของราชวงศ์อาเคเมนิด (Achaemenid) ในประเทศเปอร์เซีย เมื่ออินเดียนำมาใช้ได้แปลงสัตว์แบบเปอร์เซียเป็นรูปช้าง ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีกำลังและเป็นสัตว์พื้นเมืองด้วย ต่อมาได้วิวัฒนาการกลายเป็นเสาที่มีลวดลายพันธุ์พฤกษาอยู่บนโค้งที่รองรับชื่อ หรือเพดานถ้ำวิหาร ถ้ำวิหารของศิลปะอินเดียโบราณจะขุดเข้าไปในภูเขาโดยมีระเบียงอยู่หน้าห้องใหญ่ ห้องใหญ่นั้นเป็นห้องโถง ๔ เหลี่ยมภายในห้องโถงเจาะเป็นช่องเล็ก ๆ สำหรับพระสงฆ์อยู่โดยรอบ หน้าถ้ำเหล่านี้จะมีลวดลายสลักเป็นช่องระบายลมซึ่งเลียนแบบมาจากหน้าต่างที่ทำด้วยไม้

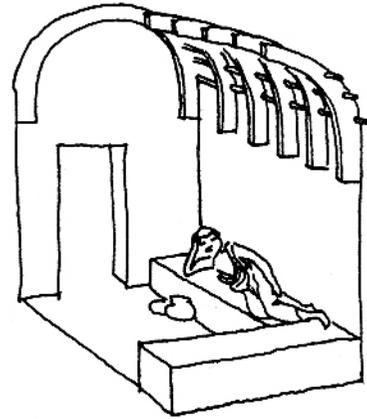
๒๐.

๒๐. "ถ้ำการ์ลี" พุทธศตวรรษที่ ๓ เป็นถ้ำเจดีย์ที่ขุดเข้าไปในภูเขา ทำโครงสร้างลืออย่างอาคารไม้

๒๐. รูปแปลนและภาพตัดของถ้ำเจดีย์

๒๒. กระท่อมโครงสร้างไม้แบบ "โตดา"
เป็นบ้านแบบยุคแรกๆ ของอินเดีย
ครึ่งพุทธกาล

๒๓. "เสาชะพระเจ้าอโศก" ทำเป็นรูปสิงโต
๔ ตัว เทินพระธรรมจักร

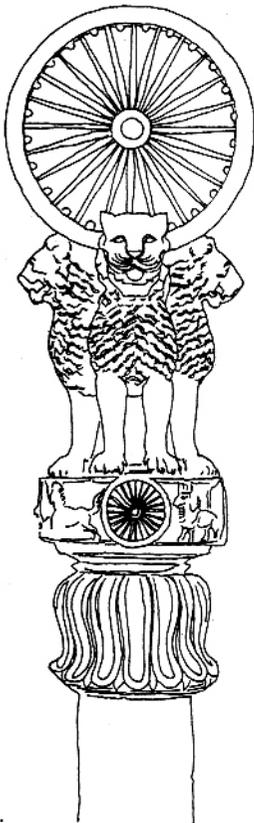

๒๒.

ประติมากรรมของศิลปะสมัยอินเดียโบราณนี้ มีเสาชะพระเจ้าอโศก ซึ่งอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ ทำเป็นรูปสิงโตหันหลังชนกัน เสาชะเหล่านี้ พระเจ้าอโศกได้สร้างไว้ตามสถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นก็มี ภาพจำหลักตามประติมากรรมที่สาญจี เป็นภาพเล่าเรื่องอย่างง่าย ๆ แสดงความรัก ในธรรมชาติ ภาพเหล่านี้เป็นศิลปะอินเดียอย่างแท้จริงเพราะได้รับความนุ่มนวล จากพุทธศาสนา จึงทำให้ภาพเหล่านั้นคล้ายกับภาพที่มีชีวิตตามธรรมชาติ เช่น ภาพสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนภาพของสตรีที่ยืนเอียงสะโพก คือการยืนแบบ *ตรีภังค์*

ในศิลปะอินเดียโบราณนี้ ไม่มีการสร้างรูปเคารพแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า จะมีแต่เพียงรูปเคารพซึ่งมีความหมายแทน เช่น ภาพแสดงการออกบวชก็ทำ เป็นแต่เพียงรูปม้าแวดล้อมด้วยเทวดากำลึงหะ และกางพระกลดกันกำบัง แต่หาไม่มีรูปเจ้าชายสิทธัตถะไม่ หรือภาพบางภาพก็จะทำเป็นเพียงพระบาทคู่ หรือรัตนบัลลังก์กว้างเปล่า ภาพเหล่านี้ก็หมายถึงพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งความหมาย ก็หมายถึงว่ามีพระพุทธรูปเจ้าประทับร่วมอยู่ด้วย

สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับบ้านเรือนที่พักอาศัยของราษฎรในช่วงสมัยนี้ ไม่พบเห็น แต่จะพบสถาปัตยกรรมที่สร้างเลียนแบบเครื่องไม้ เช่น การสร้าง ถ้ำหรืออาคารกลางแจ้งหลังเล็ก ๆ มีผังเป็นรูป ๔ เหลี่ยมผืนผ้า มีหลังคาโค้งแบบ ประทุนเกวียน ส่วนบ้านเรือนของผู้มีอันจะกินหรือปราสาทราชวังนั้นคงไม่ใหญ่โต นัก การก่อสร้างก็ก่อสร้างด้วยไม้ มุงด้วยกระเบื้องกาบ ที่เรียกว่า *กาบุรี* ซึ่งเป็น กระเบื้องประกบคว่ำหงาย และมีบ้านเรือนราษฎรอีกชนิดหนึ่ง คือกระท่อม แพลน ๔ เหลี่ยมจัตุรัสและแพลน ๔ เหลี่ยมผืนผ้า กระท่อมแบบแพลน ๔ เหลี่ยม จัตุรัส มีหลังคาราบปลายเข้าหากัน มุงด้วยแฝก (ไทยเรียก *หลังคาปรก*) ผนัง ชัดแต่จะใช้อิฐดิบหรือดินเหนียวผสมขี้วัวทา ส่วนกระท่อมชนิดแพลน ๔ เหลี่ยม ผืนผ้ามีหลังคาโค้ง กระท่อมชนิดนี้เรียกว่ากระท่อมแบบ *โตดา (Toda)* ซึ่งมี อยู่ทั่ว ๆ ไปในสมัยนั้น

๒๓.

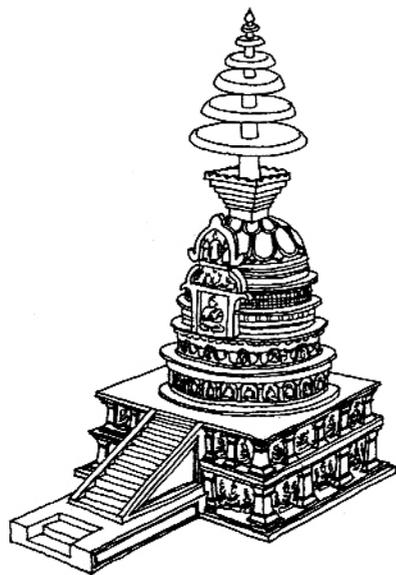

ศิลปะสมัยคันธารราฐ (พุทธศตวรรษที่ ๕-๑๐) เจริญขึ้นทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ได้แก่ บริเวณลุ่มแม่น้ำกาบูล สวาทบูเนอร์ ภูมิภาคของคันธารราฐเป็นดินแดนที่ติดต่อกับแคว้นบักเตรีย ซึ่งเป็นประเทศคอมนาคมนที่อินเดียใช้ติดต่อกับภายนอก และทำให้ศิลปะต่างประเทศได้หลั่งไหลเข้าสู่อินเดีย แคว้นคันธารราฐได้รับศาสนาพุทธแต่ครั้งพระเจ้าอโศก แต่เมื่อสิ้นสมัยพระเจ้าอโศก แคว้นคันธารราฐได้ตกไปอยู่ภายใต้การครอบครองของพวกกรีกซึ่งยาดร่าทัพมาจากบักเตรีย มีกษัตริย์กรีกที่สนใจในศาสนาพุทธและเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ คือ **พระเจ้าเมนันเดอร์** ตามคัมภีร์ศาสนาพุทธเรียกว่า **พญามิลินท์** (พ.ศ. ๓๙๒-๔๑๓) ทรงเลื่อมใสศาสนาพุทธอย่างจริงจัง ได้สร้างโบสถ์วิหารตลอดจนการก่อสร้างสถาปัตยกรรม ได้นำเอาศิลปะกรีกและโรมันเข้ามาประกอบในงานสถาปัตยกรรม ภายหลังแคว้นคันธารราฐได้ถูกพวกกุศานะ (ง่วยจี) รุกรานตีเอาบ้านเมืองได้ พวกกุศานะนี้เป็นพวกตาด สาขาตุรกกีกัมมกโกลผสมกัน ตั้งเป็นราชวงศ์ใหม่เรียกว่า **ราชวงศ์กุศาน** ได้บำรุงศาสนาพุทธอย่างมากมาย มีกษัตริย์แห่งราชวงศ์กุศานที่มีชื่อเสียงคือ **พระเจ้ากนิษกะ** เสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๖๒๑-๖๗๓ ศิลปะสมัยคันธารราฐเป็นศิลปะที่กล้าสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ มีพระเกศมาลากลม โดยทำเป็นขมวดมุ่นพระเกศาแบบผมมนุษย์ ส่วนมากจำหลักด้วยศิลา การทံผ้าของพระพุทธรูป ทำจีวรเป็นริ้วเช่นเดียวกับจีวรพระพุทธรูป นอกจากนั้นก็มีการสร้างรูปพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์สมัยนี้มีลักษณะเป็นรูปมนุษย์ การทรงเครื่องโดยเฉพาะการแต่งตัวเป็นแบบมนุษย์ในสมัยนั้น

๒๔.

สถาปัตยกรรมของศิลปะสมัยคันธารราฐ ส่วนใหญ่เหมือนกับสถาปัตยกรรมอินเดียแบบโบราณ แต่ไม่นิยมขุดถ้ำเข้าไปในภูเขา การสร้างอาคารนิยมสร้างอาคารแบบกรีกและโรมัน คือมีผัง ๔ เหลี่ยม ทางด้านหน้ามีเสาประดับเสาที่ใช้ประดับก็เป็นเสาแบบ Corinthian แต่มีภาพพระพุทธรูปประดับอยู่บนบัวหัวเสาด้วย นอกจากนั้นก็ยังมีเสาแบบ Doric ประดับสถาปัตยกรรมโดยทั่ว ๆ ไป ฯลฯ

๒๕.

๒๔. พระพุทธรูปแบบคันธารราฐ สมัยแรกที่เริ่มมีการสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้า

๒๕. สถูปหินจำลอง สมัยคันธารราฐซึ่งเป็นต้นแบบของสถูปในสมัยต่อมา

๒๖. พระพุทธรูปแบบมธุราที่ถือเป็นพระพุทธรูปแบบอินเดียอย่างแท้จริง

๒๗. ภาพสันนิษฐานเจดีย์สมัยมธุราที่ได้จากภาพสลักบนเสาโทรณ

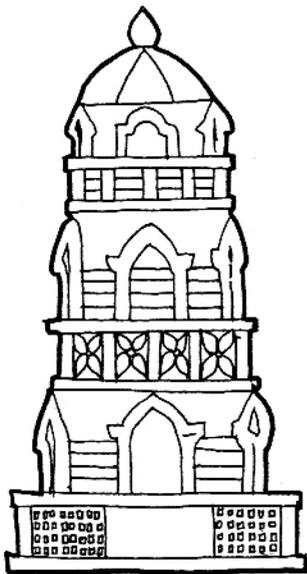

๒๖.

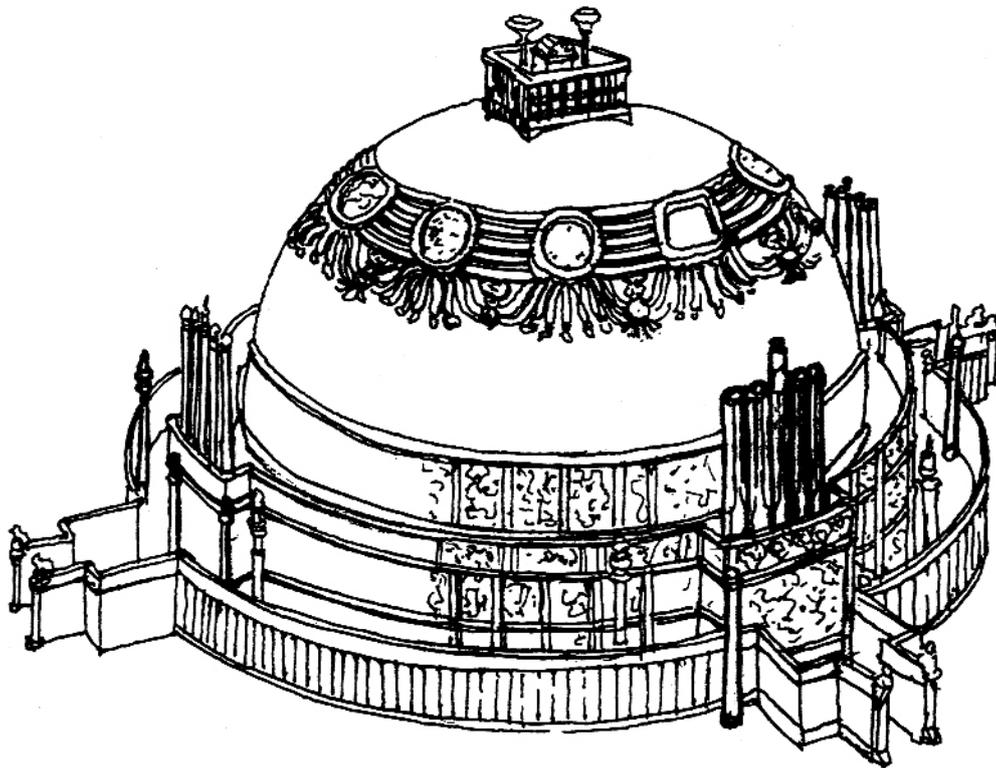
ศิลปะสมัยมธุรา (พุทธศตวรรษที่ ๖-๙) เป็นศิลปะที่เจริญขึ้นทางทิศเหนือที่สืบต่อจากศิลปะอินเดียสมัยโบราณ ศูนย์กลางของศิลปะสมัยนี้อยู่ที่เมืองมธุราแถบลุ่มแม่น้ำยมนา เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์แบบฮินดู ศาสนาเชน ศิลปะส่วนใหญ่ของมธุราสร้างเกี่ยวกับศาสนาพุทธและพราหมณ์ เช่น การสร้างพระพุทธรูปนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปสลักด้วยหินสีแดงแบบหินทรายแดง พระพักตร์ทำเป็นรูปกลม พระเกศาเรียบไม่ทำเป็นเส้น องค์พระพุทธรูปอ้วนใหญ่นั่ง *ชดสมาธิเพชร* (คือ ขาไขว้ขัดกัน) ท่มจีวรแบบท่มดอง มีผ้ามัดที่หน้าอก จีวรที่ท่มเฉียงจะเฉียงบนซ้ายเปิดไหล่ขวา หรือถ้าหากเป็นพระพุทธรูปประทับยืน จะยืนแหวกผ้าที่ท่มคลุมพาดที่พระหัตถ์ ไม่นิยมทำบัวรองรับที่ฐานพระพุทธรูป ส่วนมากจะทำเป็นรูปสิงห์หนุนที่ฐาน (ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นฐานสิงห์ที่ชอบทำเป็นลวดลาย เป็นเชิงสัญลักษณ์ไป)

มีการสลักภาพบนแผ่นงาช้าง ขุดพบที่เมืองเบกราม (Begram) ประเทศอัฟกานิสถาน เป็นภาพสตรีที่มีความงามอย่างชดช้อยแบบอินเดียโบราณ

สถาปัตยกรรมทั่ว ๆ ไปของศิลปะสมัยมธุรานั้น ไม่เหลือพอที่จะยกเป็นตัวอย่างได้ นอกจากเจดีย์แบบต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากก็เป็นเจดีย์ทางศาสนาพุทธ เป็นเจดีย์ไม่มียอดเช่นเดียวกับศิลปะอินเดียสมัยโบราณ

๒๗.

๒๘.

๒๘. เจดีย์ทรงเครื่อง บนภาพแผ่นหิน
สมัยอมราวดี

ศิลปะสมัยอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ ๗-๙) เป็นศิลปะที่เจริญขึ้นทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดียคือ อาณาจักรอันธระ (ปัจจุบันคือ ไฮเดรราบัด) เกิดขึ้นภายหลังศิลปะมถุราเล็กน้อย ลักษณะของศิลปะอมราวดีในขั้นต้นจะมีลักษณะท่าทางเคลื่อนไหวมาก ได้แก่ ภาพบุคคลต่าง ๆ และต่อ ๆ มาการสร้างศิลปะจึงอยู่ในความสงบนิ่ง

ประติมากรรมโดยเฉพาะพระพุทธรูป สร้างเป็นพระพุทธรูปแบบห่มเฉียงบ่าข้างซ้าย จีวรเป็นริ้ว ๆ ยกพระหัตถ์ซ้ายและขวาในท่าประทานพร โดยเฉพาะที่พระหัตถ์ซ้ายจะแหวกจีวรมาพาดอยู่บนพระหัตถ์ พระเกศาทำแบบขมวดกันห้อย พระพักตร์กลม ลักษณะพระพุทธรูปแบบนี้ได้เผยแพร่มายังภาคตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะลังกา จัมปาศรีและไทย ส่วนประติมากรรมแบบโดยทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับภาพบุคคล ชอบทำเป็นภาพยืนเอียงสะโพก นุ่งผ้าชนิดห้อยชายผ้าไว้ด้านข้างของสะโพก

สถาปัตยกรรมของศิลปะแบบอมราวดีนี้ มีสิ่งที่เหลืออยู่คือภาพจำหลักที่เกี่ยวกับเจดีย์ เจดีย์จะมีลักษณะเช่นเดียวกับเจดีย์ในศิลปะอินเดียโบราณคือตั้งอยู่บนฐานมีริ้วล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน แต่ละด้านมีเสาปักอยู่ด้านละ ๕ เสา ส่วนยอดของเจดีย์มีบัลลังก์และปัทมฉัตร ที่องค์เจดีย์มีลวดลายแบบพวงมาลัยคล้องอยู่โดยรอบ มาลัยนี้จะมีห่วงเป็นวงกลมและ ๔ เหลี่ยมคั่นอยู่โดยตลอด

๒๙. พระพุทธรูปสมัยอมราวดี ห่มจีวรเป็นริ้ว

๒๙.

๓๐.

ศิลปะสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๕) ศิลปะสมัยคุปตะนี้ เจริญขึ้นแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๕ จัดว่าเป็นศิลปะสมัยที่เจริญสูงสุดของประเทศอินเดีย

ศิลปะสมัยคุปตะส่วนใหญ่เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ การสร้างพระพุทธรูปจะสร้างตามอุดมคติแบบอินเดียอย่างแท้จริง เช่น การทำจีวรห่มคลุมพระพุทธรูป แต่เดิมสร้างแบบมีจีวรเป็นริ้ว ๆ เช่นสมัยอมราวดี ต่อมาจีวรเหล่านี้จะกลายเป็นชนิดบางแนบเนื้อ แสดงความงามของสรีระเป็นส่วนใหญ่ พระพุทธรูปในศิลปะคุปตะชอบสร้างชนิดมี *ประภามณฑล* (แผ่นหลังประกอบพระพุทธรูป เป็นแบบวงกลมรัศมี) ในสมัยต่อมาที่สร้างแบบจีวรคลุมบางแนบเนื้อนั้น นิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปยืนเอียงสะโพกแบบตริภังค์ ยกพระหัตถ์ขวาในท่าประทานอภัย ถ้าเป็นพระพุทธรูปนั่งมักยกพระหัตถ์ประสานกันเป็นท่าประทานปฐมเทศนา ส่วนภาพพระโพธิสัตว์หรือเทวดาในศาสนาพุทธนั้น จะสร้างชนิดมีเครื่องทรงสูงประดับไปด้วยพัทธราภรณ์อย่างมากมาย ลักษณะท่าทางเป็นรูปประติมากรรมที่ดูนุ่มนวลคล้ายกับมีเนื้อหนังประกอบ เห็นจริงจัง ศิลปะเหล่านี้ต่อมาได้เป็นต้นแบบของศิลปะทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ประเทศไทย (ในสมัยอาณาจักรทวารวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๕)

- ๓๐. พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย
เอี้ยวพระโสณิในท่าตริภังค์
- ๓๐. พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา
ด้านหลังเป็นประภามณฑล

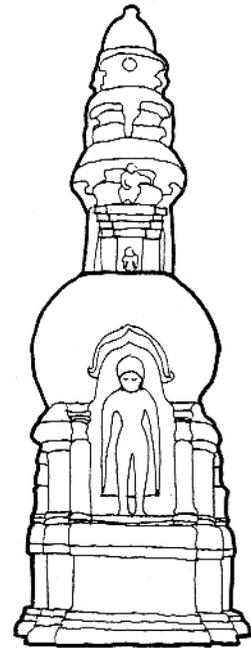

๓๑.

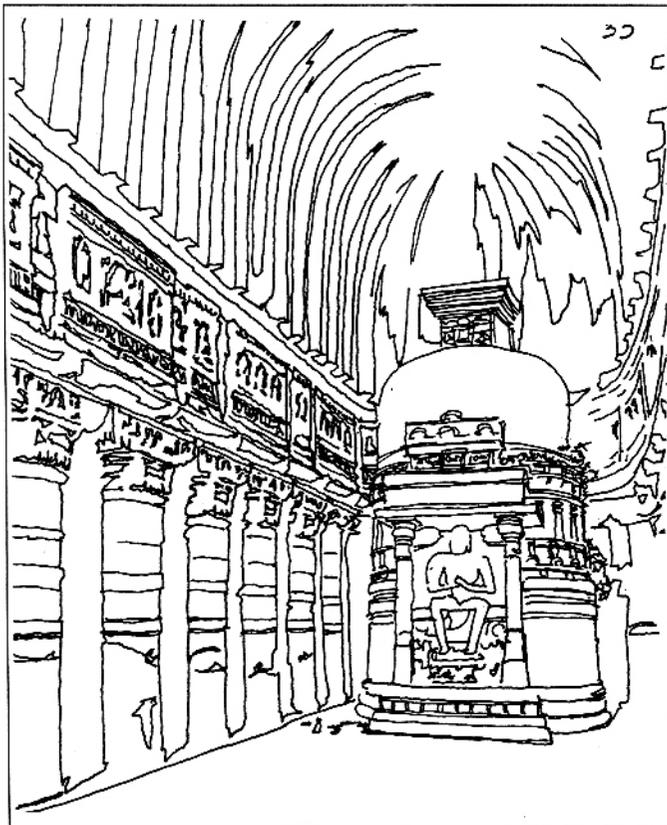

สถาปัตยกรรมสมัยคุปตะ สถาปัตยกรรมสมัยนี้มีการก่อสร้างที่เลียนแบบสถาปัตยกรรมอินเดียโบราณคือการสร้างถ้ำ ถ้ำที่สร้างมี ๒ ชนิด คือถ้ำเจดีย์สถานและถ้ำวิหาร แผนผังของถ้ำเจดีย์มีผังเป็นรูป ๔ เหลี่ยมผืนผ้า ที่ปลายสุดของถ้ำ มนเป็นรูปโค้งมีเจดีย์ตั้งอยู่ แต่เจดีย์ภายในถ้ำได้แก่เป็นเจดีย์ทรงสูงมีเสาศระดับที่ประกอบเป็นซุ้ม ภายในซุ้มเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเสาศหารที่เรียงอยู่ในถ้ำนั้นก็จะมีการสลักอย่างวิจิตรเต็มไปด้วยการประดับบัวหัวเสาก็มีทั้งบัวและที่รองรับโครงสร้างเพดาน โดยทำเป็นรูป ๔ เหลี่ยมวางซ้อนอยู่บนบัวหัวเสา

ถ้ำเจดีย์สถานของสมัยคุปตะมีลักษณะแตกต่างกับถ้ำสมัยอื่น ๆ ของอินเดียอีกอย่างหนึ่งก็คือ การสร้างมุขเด็จยื่นออกมาทางด้านหน้า ประกอบด้วยเสารองรับมุข ๒ ต้น ซึ่งทางด้านหน้านั้นจะประดับตกแต่งอย่างมากมาย ส่วนใหญ่เป็นภาพพระพุทธรูปและรูปทวารบาล โดยเป็นเทพเจ้าในรูปร่างที่มีท่าทางต่าง ๆ การตกแต่งภายในของถ้ำนิยมประดับไปด้วยภาพเขียนสีชนิด สีสปูนเปียก (Fresco) คือการเขียนภาพลงไปบนปูนในขณะที่ปูนยังไม่แห้ง ภาพเหล่านี้มีการแบ่งกันไปในตัว และมีจุดสนใจอยู่ที่ส่วนกลางของแต่ละภาพ เช่นภาพพระพุทธรูปหรือภาพพระโพธิสัตว์ จะมีภาพเทวดาหรือรูปผู้รับใช้ที่เฝ้าแหวนอยู่นั้นพุ่งความสนใจมาที่ส่วนกลางของภาพ ภาพที่สำคัญเหล่านั้นบางภาพจะปิดทองเป็นการเพิ่มความเด่นไปในตัว หรือภาพบางภาพก็มีเสาคั่นอยู่ เสานั้นก็เขียนขึ้น

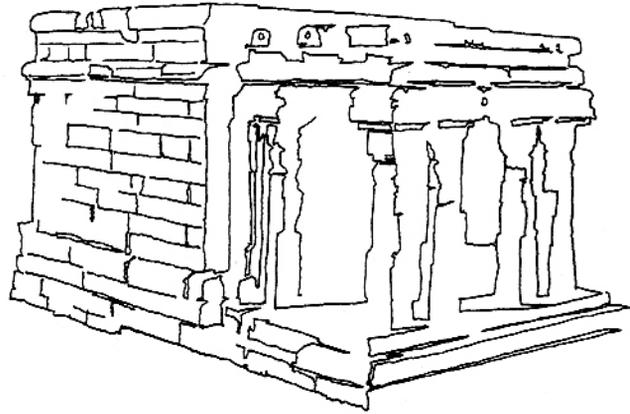
๓๒.

๓๓.

๓๒. สลูปแบบคุปตะ มีพระพุทธรูปยืนอยู่ในซุ้มจระนำ

๓๓. ถ้ำเจดีย์ สมัยคุปตะ มีพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท ซึ่งได้กลายมาเป็นต้นแบบพระพุทธรูปสมัยทวาราวดีของไทย

๓๔.

๓๔. วิหารกลางแจ้งแบบคูปตะ ที่ให้อธิพพล
กับทวารวิหารแถบโคกบึง ปราจีนบุรี
ในไทย

ถ้ำวิหาร ถ้ำวิหารก็มีลักษณะเช่นเดียวกับถ้ำวิหารในสมัยโบราณ แต่มีความงามในการประดับตกแต่งเพิ่มขึ้นเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นการประดับด้วยภาพเขียนสีปูนเปียก

สถาปัตยกรรมกลางแจ้งของศิลปะสมัยคูปตะนั้นมีการสร้างเจดีย์และวิหาร เจดีย์กลางแจ้งของคูปตะแตกต่างกับเจดีย์ในถ้ำ โดยเจดีย์ในถ้ำมีฐานสูง หนุนด้วยเสาที่รองรับชั่มต่าง ๆ อย่างที่เรียกว่า ชั่มทิศ หรือ ชั่มจรนนำ ภายในชั่มมีพระพุทธรูปประดับ ที่ยอดจะประกอบด้วยบัลลังก์และฉัตร ยอดนั้น ชั้นบัวแต่ละชั้นทำเป็นรูปคนแคะระแบกฐานชั้นบัวอยู่ ส่วนล่างของฐานเจดีย์ก็จะมีรูปสิงโตประดับ

ส่วนเจดีย์กลางแจ้งของคูปตะนั้น สร้างบนฐานกลม ประกอบไปด้วย ฐานบัว องค์กระมัง บัลลังก์ บัลลังก์จะสร้างเป็นชนิดย่อมุมและต่อยอดขึ้นไป เจดีย์เหล่านี้ต่อมาได้ให้อธิพพลแก่ศิลปะในประเทศไทยคือสมัยทวาราวดี

สมัยคูปตะนี้ยังมีการสร้างสถาปัตยกรรมชนิดพิเศษอีกแบบหนึ่งคือ เจดีย์เหลี่ยมแบบมียอด ๕ ยอด โดยรอบเจดีย์จะประดับไปด้วยชั่มจรนนำต่างๆ ภายในชั่มเหล่านี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ พร้อมทั้งรูปพระ อาทิพุทธเจ้าและพระยานิพุทธรูปปางต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ

ศิลปะแบบคูปตะนี้เมื่อเจริญสูงสุดในอินเดียแล้ว ก็ได้แพร่ขยาย อธิพพลของตนออกไปภายนอก โดยเฉพาะทางน้ำจะมายังภาคตะวันออกเฉียงใต้ ของทวีปเอเชีย

ศิลปะสมัยหลังคุปตะ ศิลปะแบบนี้จัดอยู่ในแบบเดียวกับศิลปะแบบคุปตะ มีอายุระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นศิลปะที่ผสมกันระหว่างศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ

สถาปัตยกรรมของศิลปะหลังคุปตะ เป็นสถาปัตยกรรมที่ต่อเนื่องจากศิลปะอินเดียโบราณ คือมีทั้งสถาปัตยกรรมที่สร้างด้วยหินและอิฐขึ้นกลางแจ้ง มีการขุดลงไปในพื้นที่ใหญ่ ๆ ที่สำคัญมีอยู่ ๒ แห่งคือ ถ้ำเอลเฟินตะ (Elephanta) อยู่บนเกาะหน้าเมืองบอมเบย์ และถ้ำเอลรูลา (Ellura) ทางทิศตะวันตกของบอมเบย์ สถาปัตยกรรมกลางแจ้งของอินเดียนั้น สถาปนิกรู้แต่เพียงการวางหินให้ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ให้แหลมขึ้นไป แล้วจำหลักรูปอาคารเล็ก ๆ ประดับอยู่ตามชั้นของหลังคาโดยตลอดถึงยอด ที่มุมของอาคารเหล่านี้ก็จะทำยอดมุมลดหลั่นลงไป ให้ดูรู้สึกคล้ายกับว่าอาคารนั้นดูเพรียวและไม่หนัก เป็นความฉลาดของสถาปนิกที่สร้างแล้วทำให้สามารถดูสิ่งที่ก่อสร้างนั้นได้รอบด้าน เพราะถ้ายกไม่ยอมมุมแล้ว จะทำให้ดูอาคารนั้นรู้สึกชันและวิ่งเข้าหาตัว เป็นต้นว่าบรรดา *รถะ (Ratha)* ต่าง ๆ ณ มามัลลีปุรัม (Mamallapuram) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย สถาปัตยกรรมเช่นนี้เป็นต้นฉบับของสถาปัตยกรรมเครื่องยอดของตะวันออกไกล ได้แก่ ไทย พม่า เขมร ลาว การสร้างสถาปัตยกรรมที่วางอิฐ หรือหินให้ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีหลังคาโค้งที่เรียกว่า *คิชร* เช่น เทวสถาน ณ คิรปุระ (Sirpur) ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย อาคารแบบนี้ต่อมาได้เป็นต้นแบบของการสร้างปราสาทแบบขอมในดินแดนแถบประเทศไทยและเขมรในปัจจุบัน

๓๕. วิหาร “ไกรลาส” ที่เอลรูลา สลักลงไปในภูเขา

ศิลปะสมัยหลังคุปตะ ศิลปะแบบนี้จัดอยู่ในแบบเดียวกับศิลปะแบบคุปตะ มีอายุระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นศิลปะที่ผสมกันระหว่างศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ

สถาปัตยกรรมของศิลปะหลังคุปตะ เป็นสถาปัตยกรรมที่ต่อเนื่องจากศิลปะอินเดียโบราณ คือมีทั้งสถาปัตยกรรมที่สร้างด้วยหินและอิฐขึ้นกลางแจ้ง มีการขุดลงไปใ้หินก้อนใหญ่ ๆ ที่สำคัญมีอยู่ ๒ แห่งคือ ถ้ำเอลฟันตะ (Elephanta) อยู่บนเกาะหน้าเมืองบอมเบย์ และถ้ำเอลรูลา (Ellura) ทางทิศตะวันตกของบอมเบย์ สถาปัตยกรรมกลางแจ้งของอินเดียนั้น สถาปนิกรู้แต่เพียงการวางหินให้ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ให้แหลมขึ้นไป แล้วจำหลักรูปอาคารเล็ก ๆ ประดับอยู่ตามชั้นของหลังคาโดยตลอดถึงยอด ที่มุมของอาคารเหล่านี้ก็จะทำย่อมุมลดหลั่นลงไป ให้ดูรู้สึกคล้ายกับว่าอาคารนั้นดูเพรียวและไม่หนักเป็นความฉลาดของสถาปนิกที่สร้างแล้วทำให้สามารถดูสิ่งทีก่อสร้างนั้นได้รอบด้าน เพราะถ้ำหากไม่ย่อมุมแล้ว จะทำให้ดูอาคารนั้นรู้สึกชันและวังเข้าหาตัว เป็นต้นว่าบรรดา *รถะ (Ratha)* ต่าง ๆ ณ มามัลลีปุรัม (Mamallapuram) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย สถาปัตยกรรมเช่นนี้เป็นต้นฉบับของสถาปัตยกรรมเครื่องยอดของตะวันออกไกล ได้แก่ ไทย พม่า เขมร ลาว การสร้างสถาปัตยกรรมที่วางอิฐ หรือหินให้ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีหลังคาโค้งที่เรียกว่า *ศิขร* เช่น เทวสถาน ณ ศิรปุระ (Sirpur) ทางภาคตะวันออกของอินเดีย อาคารแบบนี้ต่อมาได้เป็นต้นแบบของการสร้างปราสาทแบบขอมในดินแดนแถบประเทศไทยและเขมรในปัจจุบัน

๓๕. วิหาร "ไกรลาส" ที่เอลรูลา สลักลงในอิฐ

ศิลปะสมัยปาละ-เสนะ ศิลปะแบบนี้เป็นศิลปะอินเดียซึ่งมีอิทธิพลอยู่เหนือศิลปะทางภาคตะวันออกเฉียงใต้อย่างมากมาย เพราะเป็นต้นแบบให้เกิดเป็นสกุลช่างศิลปะหลาย ๆ แบบทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ คือศิลปะแบบชวา ศิลปะจีน ศิลปะเชียงแสนในประเทศไทย ศิลปะแบบปาละ-เสนะนี้เป็นศิลปะทางพุทธศาสนาอยู่ภายใต้ความอุปถัมภ์ของราชวงศ์ปาละ-เสนะ ซึ่งมีอำนาจอิทธิพลครอบคลุมอยู่แถบแคว้นเบงกอลและพิหาร ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ เมื่อศาสนาอิสลามได้เริ่มมีอำนาจในอินเดีย พุทธศาสนาและศิลปะแบบปาละ-เสนะก็ได้พลอยสูญหายไปจากอินเดียในสมัยนี้ด้วย

พุทธศาสนาในสมัยราชวงศ์ปาละ-เสนะ เป็นการนับถือลัทธิแบบ **ตันตระ** ซึ่งเป็นลัทธิที่กลายมาจากพุทธศาสนาวัชรยาน คือได้นำเอาความเชื่อถือของศาสนาพราหมณ์เข้ามาใช้ มีการใช้เวทมนตร์คาถา มีการนับถือพระโพธิสัตว์และชายาพระโพธิสัตว์ มีการนับถือพระอาทิตย์พุทธคือพระพุทธเจ้าผู้สร้างโลก โดยทำเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง หรือรูปพระโพธิสัตว์หลายเศียรหลายกรที่เรียกว่า **ไตรโลกวิชัย**

ศิลปะแบบปาละ-เสนะนี้เป็นศิลปะที่สืบต่อจากศิลปะแบบคุปตะ และหลังคุปตะทั้งทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรม สถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ของปาละ-เสนะก็คือ **มหาวิถาลัยนาลันทา** มีชื่อเสียงในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ อันเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธในประเทศอินเดีย ประติมากรรมสมัยปาละ-เสนะมีทั้งประติมากรรมที่ทำเป็นภาพสลักหินและหล่อด้วยสำริด ภาพสลักหินจะสลักแบบยื่นอิงแผ่นหินทางเบื้องหลัง (ช่างสลักรูปประติมากรรมเช่นนี้เพราะมีความกลัวว่ารูปจะหักได้ จึงพยายามหาที่ยึด) ส่วนมากมักสร้างเป็นรูปยืนเอียงสะโพก องค์ประกอบของภาพจะประกอบด้วยธรรมชาติคือลายพันธุ์พฤกษาหรือรูปดอกบัวที่ประกอบด้วยก้านบัว ประติมากรรมที่ทำด้วยหินสมัยนี้แบ่งออกได้เป็น ๓ ยุคคือ

๑. **ยุคแรก** พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ จำหลักเป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่ง พระโพธิสัตว์ และพระพุทธรูปทรงเครื่อง
๒. **ยุคที่สอง** พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ รูปต่าง ๆ ที่สร้างมีเครื่องประดับมากขึ้น มีการสร้างรูปพระโพธิสัตว์อย่างแพร่หลาย เพราะลัทธิตันตระได้รับความนิยมมากขึ้น แผ่นหลังที่อิงรับรูปประติมากรรมทำเป็นแบบปลายแหลมแทนที่จะทำเป็นปลายมนแบบยุคที่หนึ่ง
๓. **ยุคที่สาม** พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ยุคนี้นับถือศาสนาพราหมณ์ ฉะนั้นรูปเคารพในสมัยนี้จึงเป็นรูปที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ ชอบสร้างเป็นรูปลอยตัว ถ้าหากสร้างเป็นรูปที่อิงแผ่นหลังก็จะสร้างแบบโปร่งมีลายฉลุหลัง ทำให้สามารถเห็นได้รอบด้าน

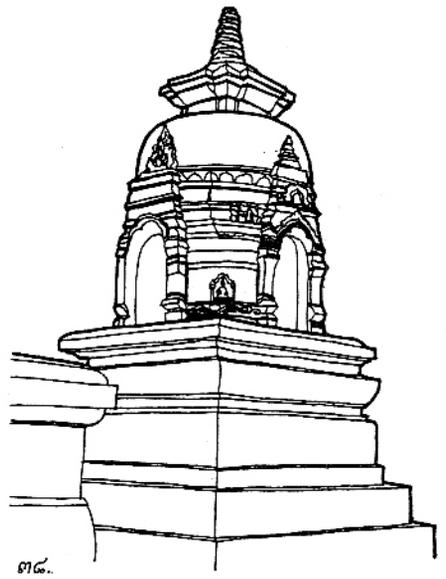
ศิลปะแบบปาละ-เสนะนี้ ได้ให้อิทธิพลแก่ศิลปะในลังกา พม่า ไทย อินโดนีเซีย เกาะชวาภาคกลางและสุมาตรา ในลำดับต่อมา

๓๗.

๓๗. พระพุทธรูปแบบปาละ-เสนะประทับบนสิงหাসน์ พุทธศิลป์สืบทอดจากแบบคุปตะ

๓๘. เจดีย์แบบปาละ-เสนะ ทำองค์ระฆังเดี่ยว มีบัลลังก์ย่อเหลี่ยม ยอดเล็ก

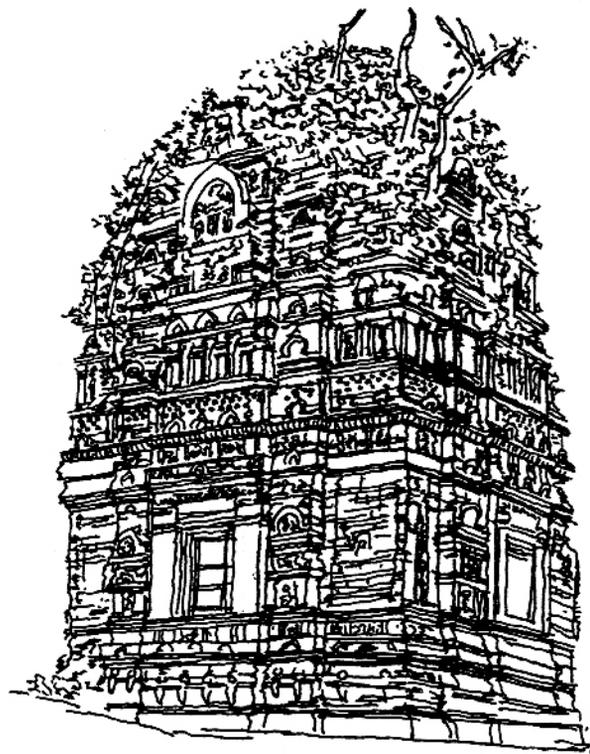

๓๘.

สรุป

เรื่องเกี่ยวกับอินเดียเป็นเรื่องสำคัญทางภาคตะวันออกไกล ซึ่งทางยุโรปและอเมริกาก็ให้ความสำคัญเช่นกัน ถึงกับมีการเรียนเรื่อง *ภารตวิทยา (Indology)* โดยเฉพาะเรื่องของอินเดียยุคโบราณ อันได้แก่ ศาสนา วัฒนธรรม วรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและการเมือง ฯลฯ

ชาวอินเดียได้มีอิทธิพลอยู่เหนือดินแดนแถบภาคตะวันออกไกลนี้กว่า ๒,๐๐๐ ปี ไทยได้รับอิทธิพลและวัฒนธรรมต่าง ๆ จากอินเดียโดยตรงทั้งศาสนา และภาษา แต่ได้รับเอาแต่สิ่งที่ดีแล้วนำมาสร้างสรรค์จนเป็นของตนเอง รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับประเทศใกล้เคียง ทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ศิลปะ วิชาการซึ่งกันและกัน จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อให้รู้ไว้เป็นขั้นพื้นฐาน ความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมนั้น ๆ ก่อนที่จะมาเป็นศิลปะในประเทศไทยต่อไป การศึกษาประวัติศาสตร์มิใช่เป็นการถอยหลังเข้าคลอง แต่เป็นการศึกษาเรื่องของอดีตเพื่อนำมาเป็นแนวความคิด อันทำให้รู้พื้นฐานของที่มาต่าง ๆ ได้โดยถ่องแท้ และที่สำคัญก็คือคนไทยในยุคนี้จะได้มองดูอดีตด้วยสายตาอันแคบ และคิดว่าจะเป็นผู้สามารถสร้างสรรค์ได้เสมอไป การจะเป็นผู้สร้างสรรค์ที่ดีได้ ต้องเป็นผู้ศึกษาเรื่องของอดีตได้ดี ถ้าไม่รู้เรื่องของตนเองได้ดีแล้วจะไปรู้เรื่องของคนอื่นได้อย่างไร?

๓๙. ศาสนสถานในเมืองลักษมณณา ทรง "ศิขร" ที่เป็นต้นแบบของปราสาทหิน พุทธและฮินดู ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศิลปะลังกา

ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแต่เริ่มแรก โดยได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชเผยแพร่มหัทธนา

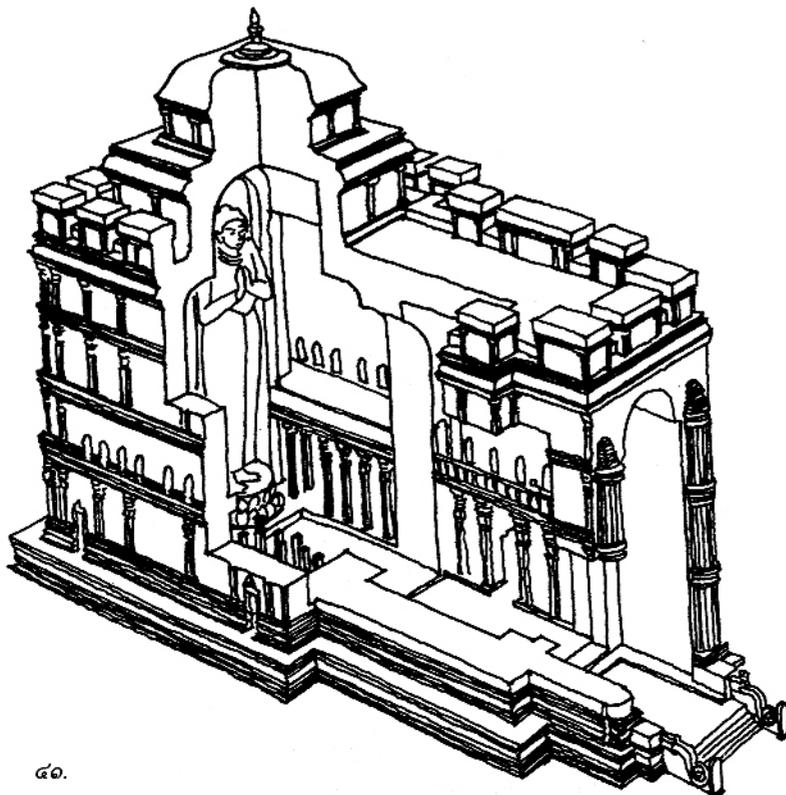
ศิลปะลังกาแบ่งออกได้เป็น ๒ สมัยคือ ศิลปะลังกาสมัยแรกและศิลปะลังกาสมัยหลัง

ศิลปะลังกาสมัยแรก เริ่มแต่พุทธศตวรรษที่ ๓-๑๔ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองอนูราธูปูระ (Anuradhapura) มีกษัตริย์ที่สำคัญคือพระเจ้าเทวานัมปิยาทิสสะครองราชย์ในพุทธศตวรรษที่ ๓ เป็นสมัยเดียวกับสมัยที่พระมหินทรเถระซึ่งเป็นโอริสของพระเจ้าอโศกผู้เลื่อมใสในศาสนาพุทธ ทรงออกบวชและทำการเผยแพรศาสนา ได้นำลัทธิศาสนาแบบเถรวาทเข้าสู่ลังกา สถาปัตยกรรมของลังกาสมัยนี้ไม่เหลือหลักฐานอย่างไรที่พอเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าเก่าถึงสมัยพระเจ้าอโศก เพราะถูกตัดแปลงแก้ไขไปตามยุคตามสมัยของอำนาจ แต่ลังกาก็ได้นับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักตลอดมา

กษัตริย์ลังกาอีกพระองค์หนึ่งคือพระเจ้าทุฏฐคามนีได้ครองราชย์ในพุทธศตวรรษที่ ๕ เป็นกษัตริย์ที่เผยแพร่มหัทธนาไปทั่วเกาะลังกา

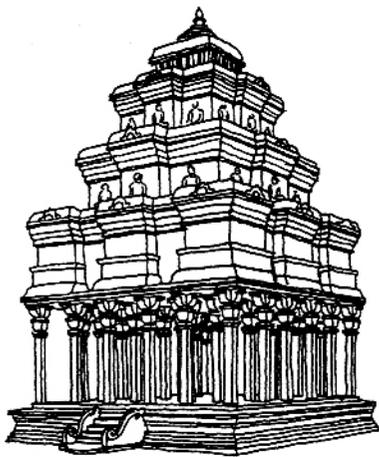
๔๐.

๔๑.

๔๐. แผนที่เกาะลังกา

๔๑. วิหารลังกาตึกแบบไปสตนารูวะ ต้นแบบวิหารพระอัฐารศสมัยสุโขทัยของไทย

๔๒.

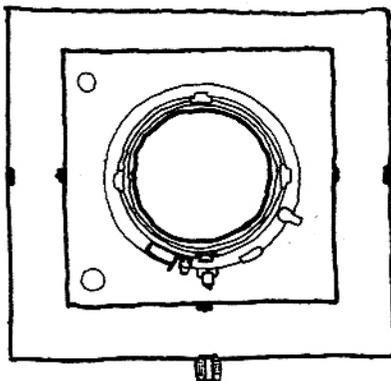
สถาปัตยกรรมลังกาส่วนใหญ่ที่สร้าง เป็นสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับ พุทธศาสนา คือการก่อสร้างเจดีย์และวิหารเป็นของคู่กันไป เจดีย์ลังกาจะ ประกอบด้วยฐาน องค์ระฆังและยอดเจดีย์ เจดีย์ลังกาสมัยแรกที่มีชื่อเสียง คือ เจดีย์ซึ่งเรียกกันว่า *ธูปาราม (Thuparama)* สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๓ และ เจดีย์ใหญ่อีกแห่งหนึ่งที่เรียกว่า *เจดีย์รุวันเวลี (Ruwanweli)* สร้างโดย พระเจ้าทุฏฐคามนี มีวิหารคดล้อมรอบโดยตลอด โดยมีแนวเสาอยู่ ๓ แถว เรียงรับหลังคา

อาคารทางพุทธศาสนาอีกอย่างคือวิหารที่สร้างควบคู่กันไปกับเจดีย์นั้น มีผังเป็นรูป ๔ เหลี่ยมผืนผ้า ผังนั้ก่ออิฐ ภายในวิหารมีเสาเรียง ๒ แถวเพื่อรับ เครื่องบนของหลังคา เสาเป็นรูป ๘ เหลี่ยมและ ๔ เหลี่ยม ส่วนปลายเสาทำเป็น รูปสิงโตคาบพวงอุษะ เหนือรูปสิงโตจะเป็นบัวหัวเสา ซึ่งเป็นรูปบัว ๔ เหลี่ยม หรือบัว ๘ เหลี่ยม มีประตูทางเข้าวิหารทางด้านหน้าแต่ทางเดียว

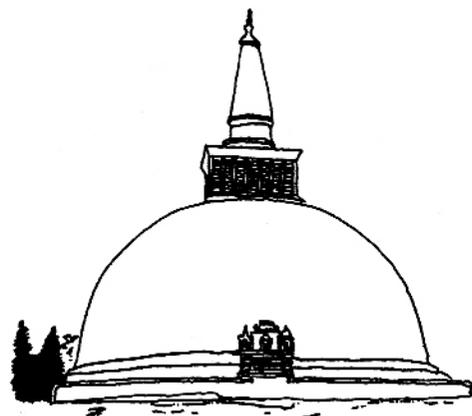
สถาปัตยกรรมลังกาสมัยที่หนึ่งนี้ยังมีสถาปัตยกรรมที่มีชื่อเสียงอีกแห่ง คือ *ไลหะปราสาท* สร้างโดยพระเจ้าทุฏฐคามนีเช่นกัน ประกอบด้วยเสา ๑,๖๐๐ ต้น ผนังล้อมทวารค์คือพงศาวดารกล่าวว่ปราสาทหลังนี้เป็นอาคาร ๙ ชั้น มี พระสงฆ์อาศัยอยู่ตามชั้นต่าง ๆ ตามความรู้ หลังคาปราสาทมุงด้วยทองแดง ต่อมาได้เกิดไฟไหม้และมีการสร้างชั้นใหม่สูงเพียง ๕ ชั้น ปัจจุบันปราสาทนี้ เหลือแต่ฐานและเสาที่ใช้รองรับชั้นหลังคา ทางเข้าศาสนสถานของลังกาจะ ทำเป็นรูปมกรหรือสิงโตแลบลิ้น ซึ่งลิ้นนั้นได้กลายเป็นผนังบันได ที่ปลายสุด ของผนังบันไดระหว่างปลายลิ้นของสิงโตนั้น จะจรดกับแผ่นหินโค้งที่ทำเป็น รูปคนแคะทูนแจกันอยู่บนหัว ซึ่งรูปนี้อยู่ในกรอบปลายมน ลักษณะศิลปกรรม เช่นนี้ ถือเป็นแบบแผนที่สร้างอยู่โดยทั่ว ๆ ไปในศิลปะลังกาสมัยที่หนึ่งในเมือง อนุราชปุระ การสร้างรูปสลักอยู่ในกรอบปลายมนซึ่งใช้เป็นรูปทวารบาลนี้ ใน ชั้นเดิมลังกาได้รับอิทธิพลจากศิลปะอมราวดีของอินเดีย ต่อมาเมื่อได้รับ อิทธิพลจากศิลปะคุปตะ จึงเปลี่ยนเป็นรูปมนุษย์ขนาด มือข้างหนึ่งถือแจกัน มืออีกข้างหนึ่งถือดอกไม้ ศิลปะเช่นนี้จะมียู่ในศิลปะลังกาจนถึงสมัยหลัง

๔๓. ภาพสันนิษฐาน ไลหะปราสาทหลังที่ ๒ ในศรีลังกา สมัยอนุราชปุระ

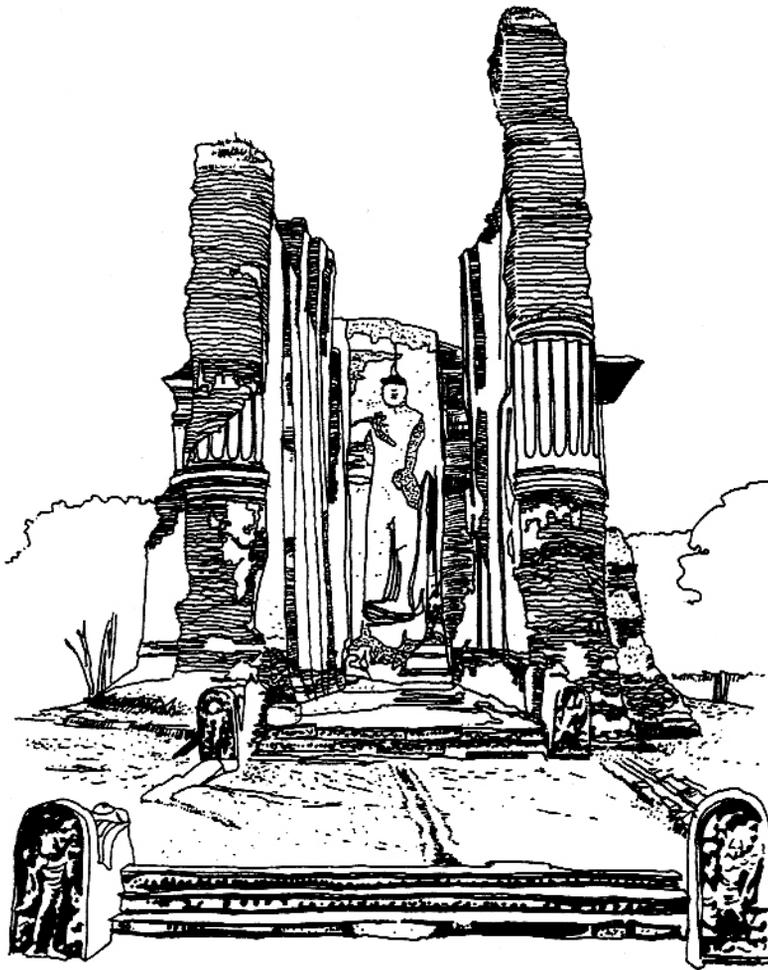
๔๓.-๔๔. แพลน และรูปด้านของเจดีย์ รุวันเวลีหรือสุวรรณมาลิกเจดีย์

๔๓.

๔๔.

๔๕. ทวารวิหารสังกาศิลกที่ซาลาหน้าถ้ำ
พลลิงท์ เป็นรูปมนุษย์ขนาด

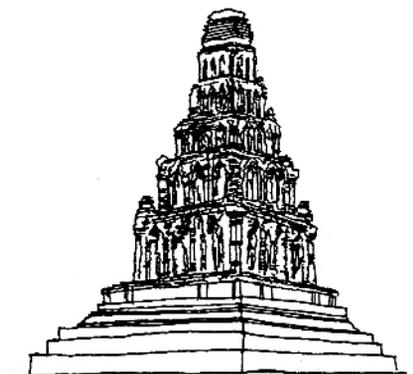
๔๖. สุวรรณจังโกฏีของไทย ก่อเป็นชั้น ๕ ชั้น
แต่ละชั้นมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป

๔๕.

ศิลปะลังกาสสมัยหลัง มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองโปลนนารูวะ ซึ่งมีทั้งสถาปัตยกรรมและประติมากรรม สถาปัตยกรรมที่มีชื่อของสมัยนี้ก็คือ ศิลปะในสมัยของพระเจ้าปราคัมมาทุที่ ๑ (พ.ศ. ๑๗๐๗-๑๗๔๐) คือภาพสลักในวิหารคัล (Gal) เป็นภาพจำหลักพระพุทธรูปปางปรีนิพพานยาว ๑๗ เมตร ห่มจีวรริ้วแบบศิลปะอมราวดี มีรูปพระอานนทที่ยืนพินหน้าผางอเข้าข้างหนึ่ง และยังมีรูปสลักเป็นชายยืนเปิดคัมภีร์ เชื่อกันว่าเป็นประติมากรรมรูปฉลององค์พระเจ้าปราคัมมาทุเอง

สถาปัตยกรรมของศิลปะลังกาสสมัยหลังที่มีชื่อก็คือ **สัตตมหาปราสาท** เป็นการสร้างที่แสดงถึงเขาพระสุเมรุ มีลักษณะคล้ายเจดีย์ซึ่งเรียกว่า **เจดีย์สุวรรณจังโกฏี** ที่วัดจามเทวี จังหวัดลำพูนของไทย และมีสถาปัตยกรรมลังกาอีกแบบหนึ่งซึ่งเรียกว่า **นิสสันกะละตามณฑป** มีแปลนเป็นรูป ๔ เหลี่ยม มีรั้วล้อมรอบ อาคารนี้มีเสาเรียงรองรับหลังคาอยู่ ๔ ต้น เสานี้ทำเป็นรูปก้านบัวโค้งไปโค้งมา บัวหัวเสาเป็นรูปดอกบัวกำลังบาน นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่แปลกที่สุด

๔๖.

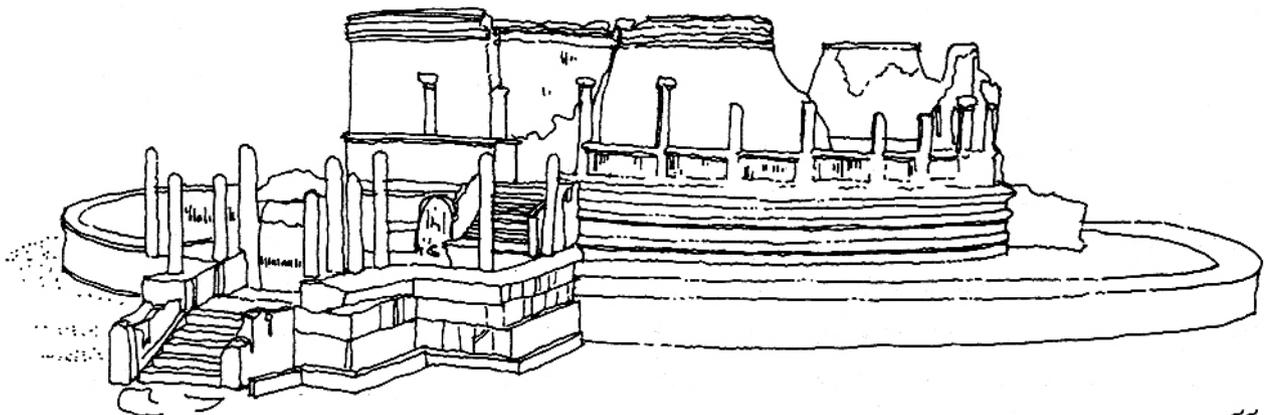
๔๗.

ภาพจิตรกรรมของลังกาซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีก็คือภาพเขียนที่เขาสีกรียะ (Sigiriya) เป็นภาพนางฟ้ากำลังโปรยดอกไม้ เขียนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ดูได้จากการแต่งกายและวรรณะของสี โดยมีวรรณะสีเป็นสีแบบภาพเขียนในถ้ำชันตาของอินเดียในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ มาก แต่ภาพก็แฝงไว้ด้วยบุคลิกภาพที่เป็นลังกาย่างแท้จริง

เมื่อพวกทมิฬเข้ายึดเมืองโปลนนารูวะไว้ได้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ แล้ว ศิลปะลังกาก็เสื่อม ถึงแม้ว่าในระยะต่อมามีการสร้างสถาปัตยกรรมตามแบบเก่า ๆ อีกแต่ก็อยู่ในขั้นเสื่อม

๔๗. พระพุทธรูปแบบลังกาส้มัยแรก
ซึ่งให้อิทธิพลต่อสุโขทัย เช่น
พระพุทธรูปสิงห์

๔๘. ทราววิหาร "วาทะทาเค" เป็นที่
ประดิษฐานพระเชี้ยวแก้ว เป็นวิหาร
กลมซ้อน ๒ ชั้น มีระเบียงรอบ

๔๘.

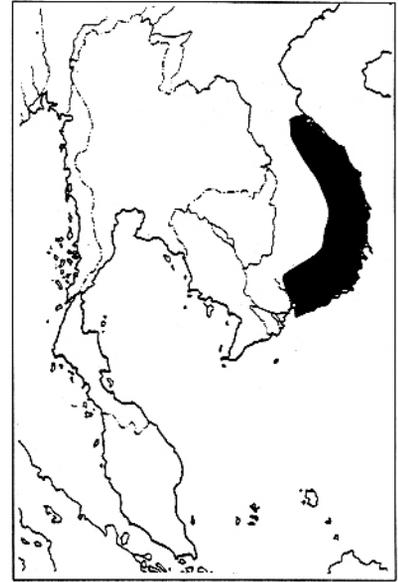
ศิลปะจาม

เป็นศิลปะที่อยู่ในประเทศญวนปัจจุบันนี้ มีอยู่ทั้งในญวนเหนือ และญวนใต้ จามหรือจัมปานีสืบเชื้อสายมาจากอินเดียทางตะวันออก ซึ่งเป็นพวกพ่อค้าและนักแสวงหาโชคกลาง เรารู้จักจามได้ไม่ละเอียดนัก แต่มีพงศาวดารจีนได้บันทึกกล่าวถึงพวกจามว่า มีผมหยิก ตาเล็ก ผิวดำ ริมฝีปากหนา ใช้เครื่องนุ่งห่มเป็นผ้าฝืนเดียวพันกาย (เป็นลักษณะการนุ่งผ้าแบบศรีวิชัย เปลือยกายท่อนบน ส่วนหญิงมีผ้าปิดอก) ถ้าหนาวจะใส่เสื้อหนัง ชนชั้นสูงสวมรองเท้า เจาะหู อบเสื้อผ้าด้วยไม้หอม (ไม้การบูร) ทาตัวด้วยกระแจะจันทร์ จามแบ่งออกเป็นอาณาจักรใหญ่ ๆ คือ

๑. ปาณทรวงคะ อยู่ทางอินโดจีนใต้
๒. เกาฐานหรือโกฐาน ปัจจุบันคือ นาตรังหรือญาตรัง
๓. อมราวดี อยู่ทางตอนกลางของอินโดจีนแถบลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง
๔. วิชัย ปัจจุบันคือบิญติญและพูยาน

จามถูกชาติต่าง ๆ รุกราน เช่น ขอม จีน และญวน ในที่สุดได้เสียเอกราชแก่ญวนในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ สมัยอยุธยาของไทย จามได้อพยพเข้ามาพึ่งบารมีเพื่อหนีความกดขี่จากญวน โดยสมัครเข้าเป็นทหารอาสา จามช่วยกองทัพไทยรบกับพม่า นอกจากนั้นไทยได้ใช้เครื่องประโคมของจามเป็นเครื่องสูงในงานพระราชพิธี คือ กลองมโหระทึก ซึ่งใช้ประโคมในงานพระราชพิธีหรือการเสด็จออกมหาสมาคม ในปัจจุบันไทยก็ยังคงใช้อยู่

สถาปัตยกรรมของจามมีลักษณะคล้ายกับปราสาทในประเทศไทยและศิลปะขอมในประเทศกัมพูชา คือลักษณะอาคารเป็นอาคารมีผังเป็นรูป ๔ เหลี่ยม ตั้งอยู่บนฐานเตี้ย ๆ อาคารจะซ้อนกันอยู่ ๓ ชั้น ชั้นของอาคารเหล่านี้จะย่อมุมต่าง ๆ มุมของอาคารแต่ละชั้นจะมีรูปจำลองของอาคารใหญ่หรือรูปที่มีลักษณะคล้ายหัวเม็ดประดับ ยอดสุดจะเป็นกลุ่มดอกบัวประดับ

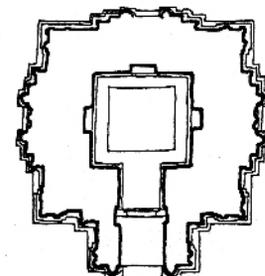
๔๙.

๔๙. แผนที่อาณาจักรจาม

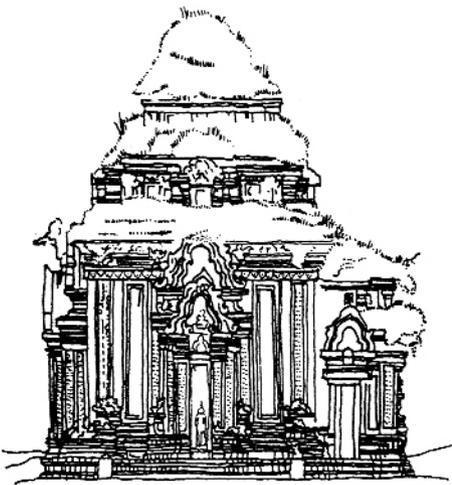
๕๐.-๕๑. แปลนและรูปด้านของสถาปัตยกรรมแบบจาม

๕๐.

๕๑.

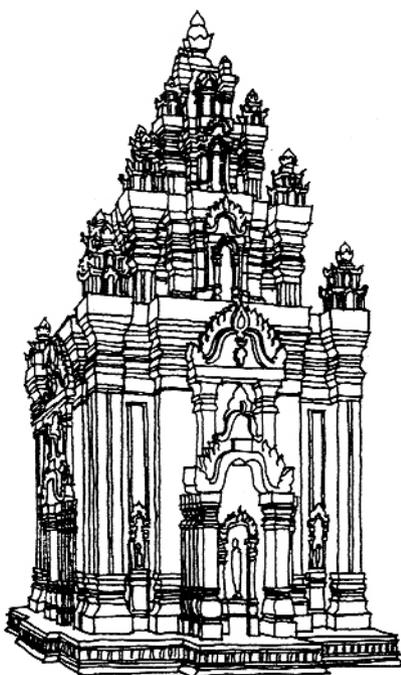

๕๒.

๕๒. ปราสาทแบบจามสมัยอ่าวลายน ทำยอด
ซ้อนเป็น ๓ ชั้น

๕๓. สถาปัตยกรรมจามแบบเมซอน
สังเกตปลายซุ้มไม้ฉนวน

๕๓.

สถาปัตยกรรมของจามที่เป็นอาคารบ้านเรือนไม่เหลือหลักฐานให้รู้ได้ นอกจากสถาปัตยกรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องในศาสนาเท่านั้นที่ยังคงเหลืออยู่ และแสดงออกถึงอิทธิพลจากอินเดียในลัทธิศาสนาพราหมณ์ สถาปัตยกรรมของจามจำแนกออกเป็น ๖ สมัย คือ

ศิลปะก่อนสมัยอ่าวลายน พุทธศตวรรษที่ ๑๓

สมัยอ่าวลายน พุทธศตวรรษที่ ๑๔

สมัยดงเดืองหรืออินทรปุระ พุทธศตวรรษที่ ๑๕

สมัยเมซอน พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖

สมัยบิญดิญ พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๙

สมัยหลัง พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๓

สถาปัตยกรรมของจาม สามารถแบ่งออกเป็นสมัยต่าง ๆ ได้ก็เพราะความแตกต่างของลวดลายที่ประดับเสาและลวดลายซุ้มประตูทางเข้า ซึ่งมีความแตกต่างกันคือ

สมัยก่อนอ่าวลายน มีซุ้มประตูโค้งแบบอินเดียชนิดโค้งกว้าง มีภาพประดับในซุ้ม ส่วนนอกของอาคารที่ซ้อนกันนั้นมีเสาประดับติดกับผนัง เสาประดับผนังประกอบด้วยลายก้านขด

สมัยอ่าวลายน ซุ้มประตูในสมัยนี้ทำเป็นซุ้มซ้อน ๒ ชั้น ปลายซุ้มมีลักษณะม้วนเข้าภายใน แต่ส่วนนอกของลายทำม้วนออกซึ่งเป็นลักษณะพิเศษ ลวดลายประดับเสาคือเป็นลายก้านดอก ลักษณะของลายคล้ายลายของอินเดียในพุทธศตวรรษที่ ๑๐

สมัยดงเดือง ลักษณะซุ้มประตูของสมัยดงเดืองมีลวดลายที่ปลายลายม้วนออก ถ้าแบ่งลักษณะลายก็จะได้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ๕ กลุ่ม ยอดซุ้มเป็นลายพุ่ม ส่วนลวดลายที่เสาก็กลายเป็นลายเครือเถาแบบกระจังพื้นปลา หรือลายแทงหยวกของไทย

สมัยเมซอน ซุ้มสมัยนี้มีลักษณะเรียบ ๆ คือประกอบด้วยวงโค้ง และมีพุ่มประดับอยู่ที่ส่วนยอด วงโค้งที่ซุ้มมีทั้งหมด ๔ วง ซึ่งต่อมาได้ให้อิทธิพลแก่ซุ้มประตูและหน้าบันในศิลปะขอม

สมัยบิญดิญ เป็นวิวัฒนาการขั้นสุดท้ายของศิลปะจาม คือมีลักษณะคล้ายกับหน้าบันหรือซุ้มบันแถลงของไทยที่ซ้อนกัน ๒ ชั้น ลวดลายที่ซุ้มเป็นลายใบไม้แบบละเอียดเรียงกันอยู่เป็นแถว

สมัยหลัง จากพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ลงมา เป็นยุคเสื่อมสุดของศิลปะจาม ไม่มีการก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบฉบับ เว้นแต่รูปประติมากรรมที่ยังคงมีการทำสืบต่อมา แต่ก็ขาดความสุนทรีย์ทางความงาม

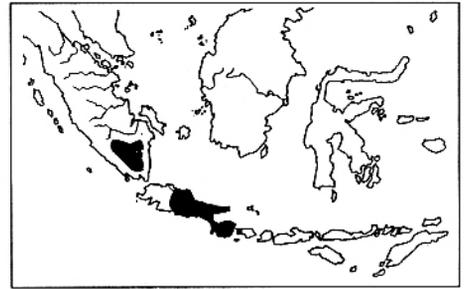

ศิลปะชวา

คือศิลปะที่เกิดในเกาะชวา อยู่ในประเทศอินโดนีเซียปัจจุบันนี้ เป็นศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธลัทธิมหายาน เริ่มต้นแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๐ โดยได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรงทางด้านศาสนา จากศิลปะสมัยอมราวดี คุปตะและปาละ-เสนะ เช่นเดียวกับศิลปะสถาปัตยกรรมสมัยศรีวิชัยในประเทศไทย

ศิลปะชวาแบ่งออกได้เป็น ๒ สมัยคือ ศิลปะชวามาถกลาง ได้แก่ ศิลปะวัตถุและสถาปัตยกรรมที่เจริญขึ้นทางภาคกลางของเกาะชวา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ และศิลปะชวามาถตะวันออกที่เจริญขึ้นทางทิศตะวันออกของเกาะ ซึ่งแผ่ขยายไปจนถึงเกาะบาหลี มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๒๐ ศิลปะสมัยนี้มีลักษณะเป็นศิลปะที่เป็นของตัวเองบนพื้นเมือง

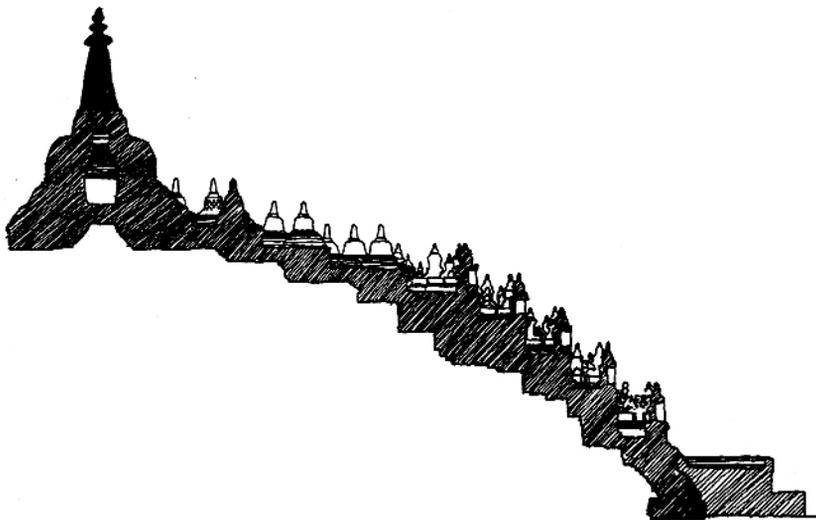
ศิลปะชวามาถกลาง สร้างสถาปัตยกรรมทั้งอาคารเล็กและอาคารใหญ่ อาคารเล็กมักสร้างอยู่อย่างโดด ๆ ส่วนอาคารใหญ่มักสร้างรวมกลุ่มอยู่กับอาคารเล็ก ส่วนมากสร้างด้วยหิน ลักษณะเป็นรูปอาคาร ๔ เหลี่ยม บนชั้นหลังคาของอาคารประดับด้วยเจดีย์เล็ก ๆ ชั้นหลังคาซ้อนกันอยู่ ๓ ชั้น แต่ละชั้นมีเจดีย์เล็กประดับอยู่โดยรอบ ๆ ที่ยอดสุดมีเจดีย์ใหญ่เป็นเจดีย์ประธาน เช่น จันทิเมนดุด จันทิปะวัน จันทิกะลาสัน จันทิเชวู ศาสนสถานที่มีชื่อที่สุดของชวามาถกลางก็คือ **บุโรพุทโธ (Borobudur)** สร้างเกี่ยวเนื่องในศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ทำฐานเป็นชั้น ๆ ซ้อนกัน ๗ ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มประดับซุ้มเหล่านี้สร้างเป็นซุ้มเรือนธาตุฐานตอยอด ซุ้มเรือนแก้วเป็นซุ้มโค้ง ยอดซุ้มที่จะขาดมิดได้คือรูปเกี้ยวตมขคาบมกร ปลายวงมกรเกี่ยวพวงอุบะ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของศิลปะชวา ที่ซุ้มเรือนธาตุยอดเจดีย์แต่ละซุ้มต่อเชื่อมด้วยกำแพงจำหลักเป็นภาพชาดกในศาสนาพุทธ ภาพชาดกที่บุโรพุทโธ ถ้าหากนำมาต่อกันเข้าจะได้ความยาวถึง ๖ กิโลเมตร บนชั้นยอดสุดของบุโรพุทโธเป็นลานกว้าง ประกอบด้วยเจดีย์เล็ก ๆ ล้อมรอบเจดีย์ใหญ่ถึง ๗๒ องค์ เจดีย์เหล่านี้หมายถึงจักรวาลต่าง ๆ

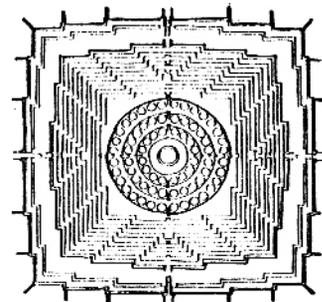
๕๔.

๕๔. แผนที่ศิลปะชวา ประเทศอินโดนีเซีย

๕๕.-๕๖. แพลนและรูปตัดของศาสนสถานบุโรพุทโธ สร้างขึ้นตามคติพุทธศาสนาเกี่ยวกับ กามภพรูปภพ และอรุภพ

๕๖.

๕๕.

๕๗.

๕๘.

๕๗. เศียรพระพุทธรูปแบบชาวภาคกลาง

๕๘. เจดีย์ ๕ ยอดแบบชวา (จันทิเชฏฐ)
ยอดระฆังกลมมีเจดีย์บริวารล้อม

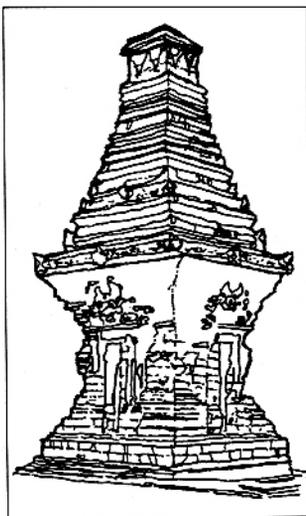
๕๙. ศาสนสถานฮินดูของชาวตะวันออก
ทำหลังคาทรงสูงชันเป็นชั้นๆ
ประตูทางเข้ามีรูปเกียรติมุข

ประติมากรรมของชาวภาคกลางนี้มีลักษณะอ้วนเหมือนสร้อยระตี่ๆ ไม่ว่าจะ เป็นภาพพระพุทธรูปหรือภาพพระโพธิสัตว์ โดยได้รับอิทธิพลจาก อินเดียทางตะวันตกคือศิลปะแบบคุปตะและหลังคุปตะ ภาพสลักและจำหลัก รอบตัวเหล่านี้มีลักษณะสงบนิ่ง อ่อนหวานไม่แข็งกระด้าง

ในปลายสมัยของศิลปะชาวภาคกลางนี้ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะ ปาละ-เสนะของอินเดีย ซึ่งมีการตกแต่งเกี่ยวกับเครื่องประดับมากมาย อันเป็น อิทธิพลที่ส่งมาถึงศิลปะชาวภาคตะวันออกนี้อย่างเต็มที่

ศิลปะชาวภาคตะวันออก สถาปัตยกรรมของชาวภาคตะวันออก โดยเฉพาะการก่อสร้างศาสนสถานนั้นได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง แต่รูปร่าง ของอาคารได้เปลี่ยนไป คือมีรูปทรงแคบเข้า หลังคาสูงชันมาก ช้อนกันเป็น ชั้น ๆ ดูแล้วมีลักษณะหนักกดทับส่วนล่าง ลวดลายเครื่องประดับทางเข้า ประตูโดยเฉพาะหน้ากาลทำชนิดมีริมฝีปากกลางหน้าตาดูร้ายขื่น

ประติมากรรมลอยตัวจำหลักยืนอิงแผ่นดินที่เรียกว่า **ประภามณฑล** ที่ปลายประภามณฑลทำรูปโค้งแหลม การประดับอาคารณ์ต่าง ๆ มีมากขึ้น ทำให้ดูหนัก การจำหลักภาพนูนสูงจะให้เป็นภาพเอียงข้างเป็นส่วนมากและ ไม่ยอมให้มีที่ว่างเหลืออยู่ทางด้านหลังของภาพ จึงประดับด้วยต้นไม้ดอกไม้ หรือภาพสถาปัตยกรรมเต็มไปหมด ซึ่งอิทธิพลเช่นนี้ต่อมาได้ให้แก่การ จำหลัก **วาทยัง (Wayang)** คือหนังตะลุงของชวา และได้ให้อิทธิพลแก่ศิลปะ ในบาทลีต่อไป

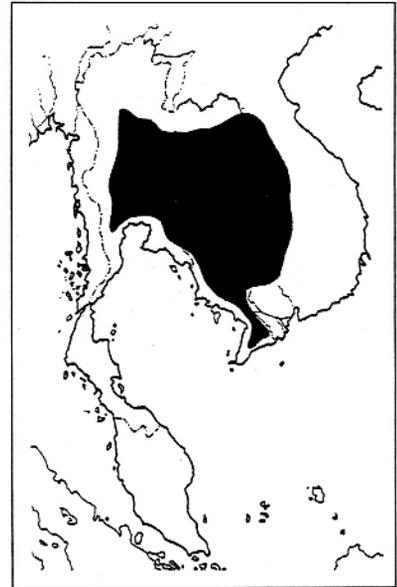

๕๙.

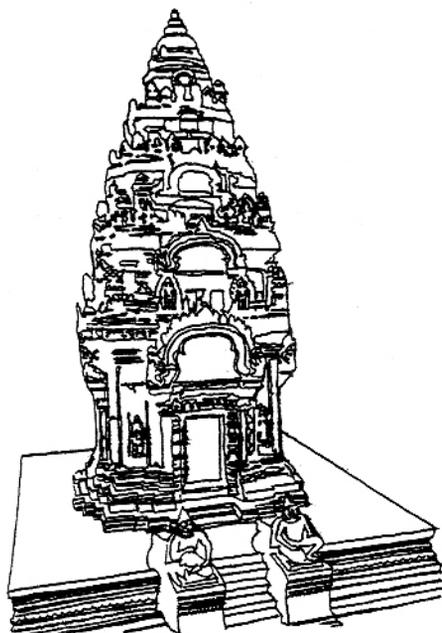

ศิลปะขอม

ขอมเป็นชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาของไทยและแถบดินแดนที่เป็นประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน ขอมได้มีความสัมพันธ์กับชนชาติอินเดียซึ่งส่วนมากเป็นพ่อค้าและนักบวช ในทางสังคมเมื่อมีศาสนาก็มีการก่อสร้างศาสนสถาน ศาสนสถานของขอมส่วนใหญ่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ มีการก่อสร้างอาคารชนิดผังอาคารเป็นรูป ๔ เหลี่ยมย่อมุม มีหลังคาโค้งสูง ตัวอาคารจะซ้อนกันเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นที่มุมประดับด้วยรูปจำลองของอาคารนั้น ๆ ส่วนกลางของอาคารแนวตรงประตูทางเข้าจะประดับด้วยซุ้มโค้งต่าง ๆ ส่วนยอดของอาคารประดับด้วยกลุ่มดอกบัว อาคารเหล่านี้บางแห่งก็สามารถเข้าไปภายในได้ บางแห่งก็ไม่สามารถเข้าไปได้ เพราะบางแห่งสร้างด้วยอิฐและศิลาแลงชนิดก่อตัน บางแห่งที่เข้าไปในอาคารมีประตูทางเข้าได้ทั้ง ๔ ทาง หรือเข้าได้ทางเดียว แต่มีการสร้างประตูปลอม ๓ ทาง ปราสาทหรือศาสนสถานนี้สร้างอยู่บนฐานเตี้ย ฐานสูง องค์กรเดี่ยวโดด ๆ หรือเป็นกลุ่ม ๓ องค์กร หรือ ๕ องค์กร มีระเบียงคดล้อมรอบชั้นเดียวหรือ ๒ ชั้น มีทางเดินเชื่อมถึงกันโดยตลอด มีกำแพงล้อมรอบและซุ้มคูล้อมรอบกำแพงอีกชั้นหนึ่ง มีสะพานเล็ก สะพานใหญ่ แล้วแต่ความสำคัญของผู้สร้างศาสนสถานนั้น ๆ สถาปัตยกรรมเหล่านี้สร้างด้วยอิฐ ศิลาแลง หรือหิน มีการสลักลวดลายต่าง ๆ ลงบนหินที่เสา ที่หน้าบัน ที่ซุ้มประตู ที่ทับหลัง และเสาประดับกรอบประตู จากซุ้มประตูซึ่งมีการสร้างทับหลังรับหน้าบันซุ้ม และเสาประดับกรอบประตูที่รับทับหลัง มีลวดลายแตกต่างกันไปตามอายุการสร้าง จึงถือกำหนดลวดลายของซุ้มหน้าบันทับหลัง เสาประดับกรอบประตู และเทวรูปที่สร้างเป็นประติมากรรมองค์ผู้สร้างก็ดี เทวรูปที่สักการบูชาก็ดี ซึ่งมีลวดลายแตกต่างกันไป เป็นเครื่องกำหนดอายุสมัยของสถาปัตยกรรมและศาสนสถานนั้น ๆ

๖๐.

๖๐.

๖๐. แผนที่อาณาจักรขอม

๖๐. ปราสาทบันทายศรี พุทธศตวรรษที่ ๑๕ รูปทรงศิขร สร้างด้วยหินทรายสีชมพู

๖๒.

สถาปัตยกรรมของขอมแบ่งออกได้เป็น ๔ สมัยใหญ่ ๆ คือ

๑. สมัยก่อนสร้างพระนคร
๒. ระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ
๓. สมัยเมืองพระนคร
๔. สมัยหลังเมืองพระนคร

แต่ละสมัยก็มีการสร้างปราสาท ศาสนสถาน แตกต่างกันไปเรื่อยๆ อีกหลายแบบ คือ

๑. สมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร แบ่งออกเป็น ๔ แบบ คือ

- ๑.๑ ศิลปะแบบพนมตา ราว พ.ศ. ๑๐๙๐-๑๑๕๐
- ๑.๒ ศิลปะแบบสมโบร์ไพรกุก หลัง พ.ศ. ๑๑๕๐-๑๒๐๐
- ๑.๓ ศิลปะแบบไพรกเมง ราว พ.ศ. ๑๑๔๕-๑๒๕๐
- ๑.๔ ศิลปะแบบกำพงพระ ราว พ.ศ. ๑๒๕๖-หลัง พ.ศ. ๑๓๕๐

๒. ระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ ได้แก่ศิลปะแบบกุกเลน ราว พ.ศ. ๑๓๗๕-๑๔๒๕

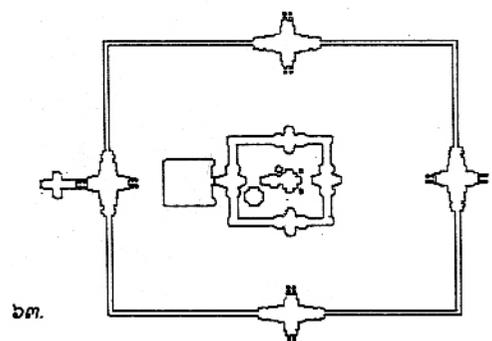
๓. สมัยเมืองพระนคร สมัยนี้มีการก่อสร้างหลายยุคหลายสมัย ซ้ำซ้อนกันอยู่ในแนวกำแพงเดียวกัน บ้างสร้างแนวกำแพงชั้นใหม่ ศิลปะสมัยนี้แบ่งออกเป็น ๙ แบบ คือ

- ๓.๑ ศิลปะแบบพระโค ราว พ.ศ. ๑๔๒๕ - หลัง พ.ศ. ๑๔๓๖
- ๓.๒ ศิลปะแบบบาเค็ง ราว พ.ศ. ๑๔๓๖ - ๑๔๗๕
- ๓.๓ ศิลปะแบบเกาะแกร์ ราว พ.ศ. ๑๔๖๔ - ๑๔๙๕
- ๓.๔ ศิลปะแบบแปรรูป (ระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ) ราว พ.ศ. ๑๔๙๐ - ๑๕๑๕
- ๓.๕ ศิลปะแบบบันทายไศรย ราว พ.ศ. ๑๕๑๐ - ๑๕๕๐
- ๓.๖ ศิลปะแบบเกลียง ราว พ.ศ. ๑๕๑๕-๑๕๖๐
- ๓.๗ ศิลปะแบบบาปวน ราว พ.ศ. ๑๕๖๐-๑๖๓๐
- ๓.๘ ศิลปะแบบนครวัด ราว พ.ศ. ๑๖๕๐-๑๗๑๕
- ๓.๙ ศิลปะแบบบายอน หลัง พ.ศ. ๑๗๒๐ - ราว พ.ศ. ๑๗๔๐

สถาปัตยกรรมของขอมในดินแดนที่เป็นประเทศกัมพูชาปัจจุบันนี้ มิใช่เป็นศาสนสถานทีสร้างเพื่อศาสนาพราหมณ์แต่เพียงอย่างเดียว แต่มีทั้งพุทธศาสนาเข้าไปปะปนด้วย ฉะนั้นการก่อสร้างศิลปสถาปัตยกรรมของขอม

๖๒. พระพุทธรูปปางนาคปรก สมัยบายอน พุทธศตวรรษที่ ๑๔

๖๓. มังปราสาทพนมรุ้ง ศิลปะขอม ในประเทศไทย มังมีระเบียงคดล้อม ๒ ชั้น

๖๓.

จึงเป็นเรื่องรับใช้ศาสนาทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ปราสาทของขอม บางแห่งก็เหลือโครงสร้างหลังคา บางแห่งโครงสร้างหลังคาก็ไม่เหลือเพราะ ก่อสร้างด้วยไม้ ถึงแม้ว่าผนังและเสาจะเป็นการก่อสร้างด้วยหินก็ตาม

ลักษณะที่สำคัญและเด่นชัดของศาสนสถานของขอม ก็คือตัวอาคาร ประฐานและระเบียง องค์ประกอบตัวอาคารประฐานคือองค์ปราสาทหรือปราสาท ประกอบด้วยตัวเรือนธาตุและชั้นหลังคาที่ซ้อนเป็นชั้น ๆ การสร้างปราสาทนั้น จุดประสงค์เพื่อพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์ที่เกี่ยวกับพระศิวะ มีทั้ง สร้างเป็นรูปเคารพซึ่งเป็นรูปประติมากรรมและรูปเครื่องหมาย เช่น ศิวลึงค์ ที่สร้างในศาสนาพุทธเป็นพุทธแบบมหายาน มีการสร้างรูปพระธยานิพุทธะ รูป พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นต้น

อาณาจักรขอมมีการสร้างถนน ไปด้วยศิลาแลง การวางผังเมืองของ ศิลปะขอมนั้นจะสร้างศาสนสถานอยู่กลางเมือง มีถนนตัดตรงจากศูนย์กลาง เมืองพุ่งออกจากประตูเมืองทั้ง ๔ สาย ถนนไปด้วยศิลาแลงเป็นแผ่นๆ มีการสร้างสะพานโดยมีทางระบายน้ำลอดผ่านสะพาน สะพานถมดินอัดแน่น เว้นช่องให้เป็นทางระบายน้ำได้

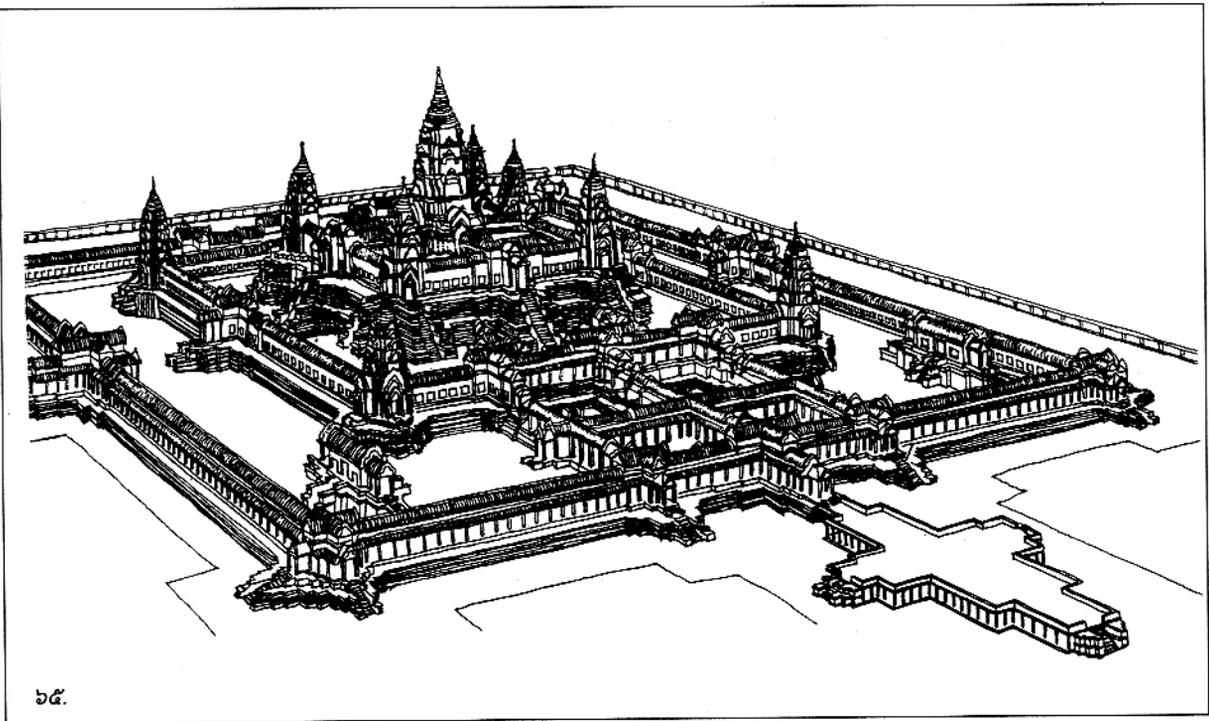
การวางฐานรากของอาคาร จะขุดลึกจากพื้นระดับเท่ากับตัวอาคาร ถมทรายอัดแน่น เรียงด้วยศิลาแลง ใช้เสาและผนังที่เป็นหินรับน้ำหนัก แต่ไม่ได้ ระวางในการวางหินเพราะวางตามใจชอบมิได้วางสลับ การรับน้ำหนักจึงไม่ คงทน ใช้ยึดด้วยเหล็กตอกยึดเป็นตะปดลิง เจาะร่องหินหยอดด้วยโลหะ คือสำริด ให้ยึดหินแต่ละก้อนเข้าด้วยกัน การยาหรือประสานรอยต่อของหินใช้อย่างเมาะ ผสมกับเศษหินอัดแน่น ทำให้รอยต่อประสานกันได้ วิธีเช่นนี้ในกัมพูชาโบราณ เรียกว่า *ท่ามะปือก*

๖๔.

๖๔. พระพุทธรูปทรงเครื่อง มีศิวารากณ์ ตามคติจักรพรรดิราชาธิราชหมายถึง พุทธราชา

๖๕. ปราสาทนครวัด ในกัมพูชา เป็นศาสนา สถานที่สุดสมบูรณ์ที่สุดในลัทธิไวษณพนิกาย

๖๕.

๖๖. แผนที่แสดงเส้นทางการค้าทางเรือ
ของชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาในสยาม
สมัยกรุงศรีอยุธยา

